

Выходитъ два раза на мѣсяць, каждого 1-ого и 15-ого, въ объемъ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменниці пѣдъ ч. 8. у л и ц я А к а д е м и ч н а.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рѣкъ 5 вр., на пѣвъ року 2 вр. 50 кр., на четверть р. 1 вр. 25 кр.

Пренумерату належитъ присылати до администраціи „Зорѣ“ (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Ч А Д Ъ.

(Святѣчѣ оповѣданє Олены Пчѣлки.)

„Чады проймає хочай незамѣтно,
„аде хутко. Въ психичному околѣ
„чады вчиняє першь всего то,
„що затемняє память, — якъ то
„кажуть, „забиває памороки“.

Зъ долгового глѣбника.

За десять днѣвъ до Рѣдва, саме въ недѣлю, панѣ Заборовска, въ невеличкому сельцѣ Конычинцяхъ, казала запрягти собѣ коней, щобъ по ясному, гарному днєви та по хорошій саяннѣй дорозѣ поѣхати до мѣста за покупѣмъ: свята-жь, бачите, йшли, — треба було дєчєго закупити для дому: муки, корѣня и вношого припасу. Панѣ вже була вдягнута въ футро, якъ почали ѣй ще завдавати справункѣвъ дѣти: старша дочка, панна Лена, загадувала купити якихъсѣ кружалцѣвъ, менша дѣвчанка Маня й хлопчакъ Костику просили конєчне взяти колѣрового паперу для кошчикѣвъ та лѣхтарикѣвъ на сосонку.

— Ахъ, Боже мой! зовеѣмъ вы менѣ задурили голову! — покликувала панѣ: — краще всего, якъ бы ты, Леночко, сама поѣхала зо мною, та й купила всеѣхъ отыхъ дурницъ!

— Е, нѣ, мамочко! одмовлялась Лена: я не люблю бути въ мѣстѣ, якъ у васъ тамъ богацько своихъ справъ та поѣхати! Вамъ туды треба, а менѣ туды: тѣлько спѣльна завѣда!...

— Ну, Богъ зъ вами вже! — мовляла панѣ, идучи до виходу зъ великого покою. Ажь тутъ саме малый Костику покликувавъ, глянувши въ ѣкно:

— Мамочко, гостѣ ѣдутъ!...

— Якѣ гостѣ? де? — И панѣ зъ панночкою пѣдѣйшли хутєнько до ѣкна. Зъ-за тыну ихъ подвѣря показалась, а далѣ въѣхала въ ворота, пара чорныхъ коней; скѣлька паньскихъ постатей видѣло въ санкахъ.

— Отъ и маешь! згукнула панѣ: тѣлько що зѣбралась ѣхати до мѣста, а тутъ нѣ тобѣ!... Не знати що!...

— Не турбуйтеся, мамочко! заспокоювала Лена, придивляючись въ ѣкно: се Нина Покорска зъ братомъ и лѣкаръ Ивасевичъ!... Они вамъ нѣчєго не перешкождать: вы собѣ можете ѣхати до мѣста, а я тутъ побуду зъ ними!

— А зъ старыхъ нѣкого нема?

— Нема, нема! Тров сихъ!...

— Ну, то я собѣ поѣду! Я не могу: завтра кабана заколѣють, — менѣ конєчне треба корѣня!... Ты тутъ забавишь гостей сама!... И панѣ хутко вышла зъ хаты. Въ ѣкно видно було, якъ зѣйшовши зъ ганку,

она повиталась зъ гостями, вѣчливо поговорила и пошла до своихъ санѣвъ.

Незабаромъ гостѣ вѣйшли въ господу. Панна Лена привитала ихъ ще въ „прихожѣй“.

— Здоровѣ, здоровѣ! Прошу васъ сюда, въ татѣвъ кабинетъ! — поскидайте футра тутъ, бо въ прихожѣй холодно. Тата нема дома, поѣхавъ по дѣлу въ Городище.

— То ты сама? — пытала притѣдна панна.

— Сама, сама! — и дуже рада, що вы завили! мовляла Лена помагаючи притѣльцѣ роздѣгати ся зъ того зимового одѣня. Але остатнѣй клопѣтъ бувъ дарємный: коло панны Нины Покорска звивавъ ся молодой русявый лѣкаръ.

— Якимъ се щасливимъ пѣбытомъ вы завили до насъ? — пытала Лена другого паннѣча, стрункого чорнобрѣвца, брата Нины.

— А се отъ мы зъ паномъ лѣкаремъ зкоили! — вмѣшалась сестра: заманулось намъ проѣхатись, — дєнь такѣй хорошѣй, дорога чудова; — такъ отъ, щобъ була якась мета у тѣй проѣздцѣ, я й дорадила одвѣдати тебе. И отсе ледащо забрали зъ собою! — додала показуючи на брата.

Чорнявый паннѣч, Андрѣй Покорскѣй, мавъ дѣйствио якѣись млявый виглядъ, мовъ бы ѣнъ справдѣ бувъ не дуже причастнымъ третѣмъ лицємъ у тѣй спѣлцѣ...

— Ну, якъ бы тамъ не було, я рада! — щєбетала Лена, провадячи гостей у покоѣ.

— Костику! — мовляла она далѣ: бѣжи, скажи Антону, щобъ заразъ розпаливъ тутъ на коминку! Мы-жь поки що тутъ и сядємъ. Прошу васъ, панове! — се мой любый кутчѣвъ!

Розмовляючи, гуртѣвъ розмѣстивъ ся близко кминка на креселкахъ и кушетцѣ. Якось такъ само вѣйшло, що пану лѣкарю прийшлось сидѣти близєсенько биля панны Покорска. Була-жь то особа и справдѣ по своѣй вродѣ достойна того, щобъ до неѣ приєсуѣжувать ся: струнка якъ и братъ, она мала тонкѣ ѣчерты лица, гарнѣ темно-ѣрѣй, майже чорнѣ очѣ, хорошѣ темнѣ косы, що тепєрь трохи розтрѣпались и принадно оточали высоке розумливє чоло и нѣжно-блѣдоватє обличє панны. Одно було не гараздъ — и то власне для суѣда-лѣкаря: се той выразъ лица зъ загадковымъ усмѣхомъ, мовъ бы и уважымъ, але бѣльше того що на смѣшливымъ, зъ якимъ панна Покорска дивилась на своего кавалєра... Такъ дивлять ся тѣлько тодѣ, коли суть надто пѣвнѣ въ прѣязни послухача-закоханца, — та и не конєчне жалкували бѣ, загубивши ту прѣязнь... Лѣкаръ же, — не дуже зграбнѣй паннѣч, зъ червонуватымъ обличємъ и рѣдєнькою русявою борѣдкою, — либѣнь не замѣчавъ того поглядѣ: метушивъ ся, разъ-у-разъ говоривъ до панны, мало звертаючи уваги

й на господиню, — дарма що приїхавъ єѣ бдвѣ-
дать...

Правду сказавши, господиня, — свѣженька, жва-
венька блондиночка, — не дуже то й домагалась лѣка-
ревою уваги. Бачивши, що той гбсть єсть дбсѣть заня-
тый своєю сусѣдкою, она звернула свою господареку
ласку на млявого, але хорошего гбста, зѣ задумчистыми
карыми очима, панича Покорского.

— Пане Андрѣю! — мовляла господиня до него:
чи не хочете подивити ся „Русскую Мысль“ або „Зарю“
кївську? Осьде!

Панѣ Андрѣй присунувъ ся до стола, на котрому
лежали книжки й листы часописи:

— А що-жъ є цѣкавого въ „Зарѣ“? — запытавъ бнѣ,
беручи аркушь: — вже-жъ замирене „братбвѣ-Славянѣ“
єталось!...

— Щббраты! То само по собѣ... А вы отъ прочита-
йте тутъ, — мовляла Лена, заглядаючи въ аркушь
газеты, — що тамъ въ Одеському унїверситетѣ дѣе ся!

— Отъ, такъ новина! — Якъ? де? перепытали оба
паничѣ.

— А ось подивѣтѣ ся! — Лена показала пальцемъ
ту звѣтку въ часопись, сама-жъ встала, додавши: Ну,
забавте ся-жъ новинами, а я пбду трбшки погосподарю!
— И зникла въ другбмъ покою. Чути було, якъ
она брєнѣла ключами, бддавала приказаня слугамъ, —
очевидно задумала прийняти гостей хлѣбомъ сбльно.

Гбствѣ-жъ зайнялись литературою, мѣнялись пб-
кликами.

— Господи, куды мы йдемо! — промовивъ Андрѣй,
прочитавши „новину“.

— Скажи краще, — куды мы вертаємось! — до-
давъ лѣкаръ.

— А отъ подивѣтѣ ся отсей „листь“! — мовила
панна Покорска, подаючи своѣй номеръ „Зарѣ“ лѣкарєви:
се повинно бутѣ для васъ особисто цѣкаво: тутъ одинъ
сельскїй лѣкаръ оповѣдає, що интеллигентнбй людинѣ,
бажаючи приложити свою працю на селѣ, не можна
продержатись, прожити, — задля малбй оплати селя-
нами тїєй працѣ.

— Звычайне, не можна прожити! — мовивъ рѣ-
шучо лѣкаръ, продивившись показуваный листъ: —
яка-жъ тамъ плата бдѣ селянѣ?! Пропѣсти можна по
такому зарббку!...

— Такъ? — мовляла панна Покорска усмѣхнув-
шись. И вы такъ розважаете?... А я думаю, що се за-
лежить бдѣ того, на яку ногу жити. Звычайно, коли мѣ-
ряти потреби житя конечно на тысячѣ, — а вы-жъ всѣ
менше тысячной посады и въ думцѣ не маєте, — то,
звычайно, не можна прожити зѣ селяньского зарббку!
Але я думаю такъ: коли „народовство“, такъ обмежуй
и свои потреби по народнѣму! А то — хотѣли бѣ и жер-
тву благородну приносить и роскошувать?... По моему
отсе пристраєте до роскоши и цєув все дѣло, всѣ ве-
личий порывы й змаганя!

— Та чекайте, — яка „роскбшь“? Дѣло йде о са-
мыхъ насущныхъ, небдложныхъ потребахъ! — горячивъ
ся лѣкаръ: — Та чого-жъ вамъ ббльше: отже въ сѣ-
му-жъ листѣ чоловѣкѣ вамъ розказувъ, що практикуючи
мѣжъ селянами зо всею щиростю, одержавъ за скблька
мѣсяцѣвъ яко надгороду, — одну курку!.. Ну, зго-
дѣтѣ ся зѣ тымъ, що при найменшбмъ „апетитѣ“ —
однѣю куркою не будешъ сытый пбвѣ-року! — Лѣкаръ
голосно засмѣявъ ся.

Сперечку перервала господиня, панна Лена, запро-
ханємъ закусити що небудь...

Розмовляючи одривисто, гбствѣ перейшли въ сто-
лову. Тамъ на свѣжо прибраному столѣ стояла сель-
ска їда: шинка, масло, ячєня. Стоявъ и наббй дѣмб-
вого приготовленя.

Всѣ розмѣстались по просту и брались за їду безъ
церемонїй. Костикъ и Маня мали такожъ взяти охочу
участь въ снѣданку.

Господиня метушилась: — Лукерю! гукнула она въ
другїй покбй: подай ще килишкбвъ и тарѣлокъ!

Въ хату вбйшла и почала поратись коло стола
молода дѣвчина въ простому сельскому убраню, зѣ гла-
денько причесаными чорными косами. Але при всѣй тбй
простотѣ убору врода дѣвчини кидалась въ очи, дов-
гобразе обличє зѣ правыми на рѣдкость бчертами, зѣ
аксаметными бровами, зѣ карыми очима, що выдавались
ще темнѣйшими бдѣ довгихъ вѣй, приковувало до себе
поглядъ. До того-жъ дѣвчина була неначе стурбована:
у смуглявбмъ виду єи палала краска и робила те личко
ще принаднѣйшимъ.

— Отъ, — типъ!... шєпнувъ лѣкаръ паничєви По-
корскому: — на прбчудъ!

Але той сидѣвъ якїсь збентежений: блѣде обличє
єго зѣ приходомъ дѣвчини Лукерѣ спалахнуло, очи зба-
ламучено спустились. Сестра пана Андрѣя кинула взббч-
ный поглядъ на брата, зѣ легка всмѣхнувшись... — Лу-
керя! здраствуй! — мовила она: — якъ ся маєшь?...
Ты ще покрасшала!...

Дѣвчина нѣчого не бдказала, почервонѣла ще ббль-
ше и опустивши палкї очи вийшла зѣ хаты.

— А вы єѣ знаете? — спытавъ лѣкаръ.

— Якъ-же, знаю! — бдказала панна Покорска:
она у насъ служила. Славна дѣвчина! Намъ зѣ Андрѣ-
ємъ она була до сподобы!... Менѣ дуже шкода, що мама
не вподобала єѣ и бдправила... А правда, Андрѣю, що
она ще покрасшала бдѣ той поры, якъ ты єѣ бачивъ, —
зѣ вакацїй?

— Не знаю, — мовивъ Андрѣй: — може!... Она
гарна!... Панна Лена такожъ поглянула на Андрѣя, але
уважнѣйше нѣжъ єго сестра... Розмова якось перерва-
лась нбєля того, якъ лѣкаръ зѣ порывомъ промовивъ: —
вродливица-дѣвчина! Хочъ малбй!

Господиня перемѣнила тему. — Щбжъ вы менѣ не
розкажете, — мовила она, — якї тамъ веселощѣ готу-
ють ся у васъ у мѣстѣ на свята?

— А Богъ ихъ знає! — бдповѣвъ лѣкаръ.

— Якъ? — допытувала Лена. Повиннїй-жъ бути
вечеры въ клубѣ?

— А!... зѣ нашимъ клубомъ щбсь не певне ро-
бить ся: всѣ перегрызлись, — и панѣ й паны, и вбй-
сковї клубисты и горожаньскї!... Щбсь положе на те,
що мѣйскїй клубъ и зовсѣмъ розсунеть ся! Якїсь тамъ
дефициты!...

— Ну, се шкода, якъ клубъ закрыеть ся! — заува-
жила Лена: не буде де й книжокъ брати!

— О, певна рѣчь, що коли нашъ клубъ хоть и не
закрыеть ся, але почне зѣ поводу дефицїтбвъ вдаватись
въ економїю, то перше всего покаже тєе на книжкахъ
— на той рбкѣ нѣчого не выпнєше! — мовлявъ лѣкаръ
зо смѣхомъ. Я принаймѣ на клубъ вже не обезпечуюсь
и самъ выпнєшу для себе або „Русскую мысль“, або
„Вѣстникъ Европы“. Вже й грошѣ бдложивъ.

— Ну, зѣ книжками ще може якъ небудь оббїде-

тесъ, — мовляла ему панна Нина: — а якъ зъ картами будете, якъ не буде вамъ клубного пристановища?...

— Охъ, Боже! скрикнувъ лѣкаръ: журитесь за пристановищемъ для картъ! — Для „винта“ кожна-жь господода бѣдрита!... Компаніи тожь не бракуе: винтисты, — чи якъ у насъ теперъ кажутъ „винтиляторы“, — духомъ чуютъ, де у вечерѣ лежатиме колода картъ на столѣ! Такъ и вѣявлять ся, мовъ зъ пѣдъ землѣ!...

— Якъ-то, справдѣ, и ты пристава до тыхъ картъ? — укинувъ Андрѣй.

— Та що-жь будешь робить! — покликнувъ лѣкаръ. Я знаю ся зъ цѣлымъ мѣстомъ; всюды мене кличуть, чи то на именины, чи такъ на якій вечеръ; — не пѣти не мѣжна, а пѣйдешь, — що-жь робитимешъ? Объ стѣну головою будешь бить ся, якъ всѣ сядуть за карты?...

— А жѣноче товариство? — спытала зъ усмѣхомъ Лена.

— Етъ!... наше жѣноче товариство!... гѣрко бѣповѣвъ лѣкаръ. — Та й сее-жь „товариство“ або за ера-лашемъ весь вечеръ сидитъ, або за тымъ идіотскимъ лотто! Ну вже, фй Богу, я волю въ винта гратъ, нѣжь отѣ дурацкѣй цифры въ лотто выгукувать, або накрыватъ ихъ колодочками!... Чортъ знае що! — навѣтъ механично молекулярного руху мѣзковыхъ частинъ не тре-буеът ся!

Всѣ засмѣялись.

— А однако-жь що-сь треба робить для розваги, святами? — мовляла господиня Лена. — Отъ, знаете, — весело додала она, — якъ я цѣкаво проведу першій день Рѣздва! Я давно вже, ще торбѣкъ, хотѣла записатьъ ту-тешнихъ колядокъ, — дуже гарный есть! Отъ, якъ прийдуть колядники, вѣзьму й запишу скѣлька лѣпшихъ ко-лядокъ. А ще знаете, що я надумалася? — щобъ пѣзнати самый процесъ колядованя, вѣзьму й пѣду сама зъ дѣв-чатами колядувать!

— Ну, се такъ! — засмѣявъ ся лѣкаръ.

— А що-жь вы думаете? Чому нѣ? — намагалася панна Лена. Голубѣй очи еи блыщали отвертою, дитин-ною веселостью.

— Вы будете тѣлько стѣснять дѣвчаты! — замѣ-тивъ Андрѣй.

— Чого стѣснять? Зовемъ нѣ! У насъ село ма-леньке, дѣвчата мене знаютъ, — я собѣ пѣду зъ Луке-рею, похожу, — що я имъ шкодитиму?! Поспѣваю трохи, подивлюсь, а якъ они вже пѣдутъ до другого села, то я такъ вернусь до дому.

— А хто-жь намъ сосонку засвѣтитъ? — спытавъ ся малый Костякъ.

— Поспѣю засвѣтитъ и сосонку! — бѣдмовила Лена: засвѣчу и пѣду!

— А то маете сосонку вбирать? вдалася до дѣтей Нина.

— Еге-жь! — потвердивъ Костякъ: я нарѣблю лѣхтарѣвъ!

— А я кошчыкъ! — додала зъ гѣрда крутнувши головою, Костева сестричка Маяя.

— Хто-жь у васъ буде при тѣй урочистоети? спы-тавъ лѣкаръ.

— Не знаю!... бѣдмовивъ Костякъ: може поповѣ дѣти будутъ. Може й фершаловѣй прийдуть.

— Отъ, — гѣдка! покликнувъ зъ жартовливою по-вагою лѣкаръ, пѣдоймаючи палець: запросили бѣ вы, панно блено, простыхъ, мужицкыхъ дѣтей на ту забаву! Що-жь! — якъ каже панна Нина, — „народѣвство такъ народѣвство!“ Га? якъ вы думаете?...

— Що-жь! се можна!... Дуже навѣтъ легко зро-бити! згѣдилася панна Лена. — Отъ, — вдалася она до дѣтей: покличте Федосѣяныхъ дѣтей, Лукашевыхъ!...

— Добре! — бѣдказавъ Костякъ.

— Пѣю за еднане розмаитыхъ станѣвъ — принаймѣ копычиньской громады! выголосивъ лѣкаръ, зѣдоймаючи повницю вишнѣвки, и весело-урочисто торкнувъ чарки панночокъ, дѣтей и Андрѣя, — далѣ всѣхъ примусивъ выпить ихъ. Всѣмъ зрѣбилось якось безжурно-весело. Смѣялись, жартували. — Въ хату вѣойшла Лукеря зъ якимись-то шклянками.

— Найкрашая дѣвчино Лукерю! дозволю выпить за твоє здорове и за твоє колядоване зъ панночком! — вдавъ ся до неи лѣкаръ.

Лукеря нѣчого не бѣдповѣдала, — тѣлько, сором-лячися, усмѣхалася. Андрѣй вже давно оправивъ ся, на сей разъ бѣтъ не опускавъ очей и дививъ ся зъ повною вѣтѣхою на дѣвчину.

— Андрѣю! — мовивъ лукаво лѣкаръ: нехай свя-тить ся естетика и прекраснѣй народнѣй типы! Наливши другу повницю, бѣтъ торкнувъ келишокъ Андрѣвъ!...

Лукеря, зустрѣвшись поглядомъ зъ Андрѣвемъ, вы-бѣгла зъ хаты.

— Ну, гараздъ! почала Лена: а я таки вертаюсь до мѣйскихъ веселощѣвъ. Не вже-жь вы, пане Андрѣю, завитавши до дому на свята, такъ и не будете нѣде на вечерѣ, не навеселитесь нѣде?...

— Мабуть, що нѣ!... бѣдповѣвъ паничъ: та й хи-ба-жь на тыхъ вечерахъ есть веселѣсть? Такъ — чѣдъ якійсь!... Нѣ сиѣбности, нѣ веселѣсти справжнѣи, — крутятъ ся люде, якъ дурнѣй! Именно — чѣдъ и бѣльше нѣчого.

— „Чѣдъ!...“ переказала усмѣхнувшись, Лена: онъ якъ!... А ты-жь, Нино, тако-жь не будешь святами „чѣ-дѣти“ нѣде на вечерахъ?

— Не знаю! — бѣдказала зъ своимъ загадѣковымъ усмѣхомъ панна Покореска: ото тѣлько першого дня свята прийдеть ся бутъ на именинахъ у Федоровичѣвъ, — не можна вминути; а пѣтѣмъ таки думаю святами засѣсти за свою працю.

— За яку? — спытала жваво Лена.

— Ахъ, Боже мѣй! — вмѣшавъ ся Андрѣй: хи-ба-жь вы не знаете, що Нина наважила пуститись въ письменство! Думае писать оповѣдане!...

— Помиляешъ ся! — поправила нѣбы спокѣйно се-стра: не оповѣдане, а романъ!

— Ну!... посмѣхувавъ ся братъ: для романа вже дуже богацько треба! Великѣй захѣдъ!...

— Чого-жь! — бѣдмовляла Нина, дивлячися въ про-сторѣнь: тема у мене вже готова и обдуманна, — ром-анъ прекрасного панича зъ прекрасною сельскою дѣв-чиною!...

— Ова! засмѣявъ ся зъ примусомъ Андрѣй: — яка старосвѣтска тема!... Краще-бѣ обрѣбити напри-кладъ оповѣданечко про женихане либеральной панночки зъ бравымъ полковникомъ... Се, далѣбѣгъ, цѣкавѣйше! Бѣльше простору для психологичного анализу, для вся-кихъ тонкихъ комбинацій!...

— Ну, вже тамъ побачимо, що цѣкавѣйше выйде! мовила Нина, чуть-чуть почервѣвши въ своему блѣ-дому обличю.

Панна Лена нишкомъ посмѣхувалася. Лѣкаро-ви-жь той зворѣтъ розмовы бувъ очевидно не по мысли.

— Дозволяете закурить? — спытавъ ёнъ у господинѣ, перерываючи розмову и добуваюча папиросы.

— Будьте ласкавы, курѣть собѣ! — озвалась мило панна Лена: — якій-жъ тамъ церемоніи!

— Ну, то сямъ дозволюмъ скорыстуюсь и я! — мовивъ Андрѣй: пойду принесу свои папиросы, они тамъ у мене въ пальто. — Ёнъ вставъ и пошовъ до кабинету. На порозѣ того покою ёнъ спививъ ся, зъ легка затремтѣвши: въ кабинетъ поралась, прибираючи на столѣ, дѣвчина Лукеря. Оглянувшись на панича, она зновъ нахилилась до стола, опустивши очи.

— Лукерю!... Здорова!... мовивъ Андрѣй, поѣступивши до дѣвчины. — Я й не знавъ, що ты тутъ, у нихъ!...

— Тутъ-же, — ёдъ той поры, якъ ёдправилась, — мовляла, все такожь не повертаючись Лукеря.

— Якъ я радъ, що зустрѣвсь зъ тобою!... Яка ты хороша стала, Лукерю! ще краща, якъ була!...

— Яка тамъ „хороша“!... нѣбы зъ-гёрка ёдказала дѣвчина.

— Чого-жъ ты така непривѣтна!... Лукерю! сердивенько!... Слухай!... Звычайно, такъ, на хвилиночку, — яке тамъ баченѣ!... А може-бъ... Ты буваєшь коли въ мѣстѣ?...

— Часомъ... Якъ пустять!...

— Може-бъ ты коли прийшла до насъ? пытавъ ся паничъ, ласкаво торкаючи дѣвчину за плече.

— Чого менѣ до васъ приходити?... ёдмовляла она зъ тымъ самымъ гёркимъ выразомъ.

— Хиба-жъ ты вже зовѣмъ забула мене?...

Дѣвчина мовчала; лишь турбота все бѣльше проймала ёи обличчѣ.

— Слухай, Лукерочко!... Приходь на свята въ нашъ двѣр!... Отъ, може на першій день, у вечерѣ... Наші будуть на именинахъ у Федоровичѣвъ, а я останусь дома... буду тебе ждаты!... Поставлю свѣчку въ своѣй хатѣ, въ кабинетѣ... Самъ тобѣ ёдчинию двѣрѣ, зъ парадного ганку, якъ только торкнешь дзвончюка, або шибку... Нѣхто не побачить!... И нѣчого не бѣй ся! — Посидишь пѣвгодиночки, я только надивлю ся на тебе, на дозволѣ, безъ перешкоды. — и вернешь ся хутенько до дому. Тутъ-же близесенько, — три версты! Прийдешь, Лукерю?

Изъ столовой черезъ салю донѣсь ся голосный смѣхъ. Андрѣй кинувъ ся и мовивъ: отъ, хто небудь приѣде!...

Лукеря хотѣла бѣгти зъ покойка.

— Прийдешь?... запытавъ ёѣ Андрѣй, обвивши рукою, спивняючись коло зачиненыхъ дверей.

— Прийду! — зѣрвало ся зъ устъ Лукерѣ и она зникла зъ покою.

Андрѣй взявъ зъ пальто свои папиросы и пошовъ до гурту. По дорожѣ ёнъ заглянувъ у ноты, що лежали розкрыты на фортепянѣ, и черезъ те, ввѣйшовши въ столу, мѣгъ весело промовить до господинѣ:

— Що то за новенькі ноты у васъ? Може бѣ въ заграли намъ зъ нихъ?

— Се новый маршъ, — ёдказала Лена, — але я его ще не зовѣмъ вывчила!...

— Соромъ, соромъ ломатись! иди заграй! мовила Нина, встаети.

Всѣ перейшли въ бѣльшу хату. Панна Лена сѣла за фортепяно. Нина помѣстилась передъ коминкомъ, въ котрому жеврѣвъ пронизуваный полумѣмъ жаръ;

постать ёи була така зграбна, що лѣкаръ, сядячи близенько на малому стѣльчику, тѣлько дививъ ся на неї!...

Андрѣй, неначе згадавши, що ёнъ за весь часъ дуже мало удѣливъ уваги господинѣ, пошовъ зъ близька слухать ёи грая и стоявъ, спершись на фортепянѣ. Пѣсля маршу панночка заграла полонезъ, такій зграбненькій, переливчастый, потѣмъ урывокъ зъ якоис оперы. Бѣлі ручки ёи такъ мило бѣгали по клавиатурѣ.

— Чому у васъ нема нѣякихъ украинскихъ нотъ? — пытавъ ёѣ Андрѣй.

— Отъ, выпишу! мовила, встаети, панна Лена: я давно про се думала! Першій разъ, що буду въ мѣстѣ, пошлю грошѣ! Може ще на свята й посылка та приѣде. Отъ тодѣ проситиму васъ послухати!...

— Дуже буду радый! ёдповѣвъ Андрѣй.

— Ну, а теперъ, панове, пора до двора! обьявила панна Нина и стала прощати ся зъ Леною.

Господиня вдержувала, але гостѣ таки рушили зъ покоевъ. Въ прихожѣй ще разъ обмѣнялись стисканями рукъ.

Андрѣви здалось, що панна Лена прощалась зъ нимъ щось нѣдто щиро. Накинувши на плечѣ хустку она выйшла провести гостей ще й на двѣр. — До побаченя! До побаченя! — гукала она гостямъ зъ ганку. Лукеря то-жь стояла на порозѣ, — дожидаети, поки можна буде зачинити двѣрѣ.

— До побаченя! — гукнувъ изъ санокъ паничъ Андрѣй въ ёдповѣдѣ, — чи словамъ панночки, чи погляду Лукерѣ?...

На улицѣ, недалеко ёдъ паньского подвѣря гостѣ перегнали Костика й Маню.

— Бувайте здорові, молоді люде! — покликнувъ до нихъ лѣкаръ. — Куды се вы простуете?

— До Федоськи й Лукаша! — ёдповѣли дѣти.

И они звернули лѣворучъ до низенькой убогой хатины, на порозѣ котрой стоявъ русявый, чуприный хлопчикъ, босый, въ самѣй сорочкѣ.

— Чого ты стоишь, Степане? — спытавъ его Костикъ.

— Такъ собѣ! — ёдказавъ поважно хлопчикъ: дививсь, якъ паны фхали. — Ёнъ посторонивсь, пропукаячи Маню, котра пошла въ хату.

— А знаешь, що въ насъ буде! почавъ свою рѣчь Костикъ, зѣставшись на двѣрѣ коло хлопчика: будемъ убирати сосонку, — знаешь? — привеземо зъ лѣса й уберемо. Приходь подивить ся, — на першій день святъ, у вечерѣ.

Хлопчикъ Степанъ мовчавъ.

— Конѣчне приходь! — умовлявъ Костикъ. Цѣкаво буде.

Тутъ повернула ся зъ хаты Маня, швидко говорячи двомъ ишовшимъ за нею дѣвчаткамъ: — на сосонцѣ будуть горѣть свѣчки!... будутъ висѣть золоті горѣхи, цукерки, яблучка!...

Дѣвчатка слухали, широко розкрывши очицѣ.

— Приходьте! приходьте! щѣбетала Маня: подивитесь! Потѣмъ все поздѣймаемо зъ софони, подѣлимо, — я й вамъ дамъ всѣго. Приходьте-жь конечно!... Ходѣмъ, Костику, ще до Лукашѣвъ!

И Маня зъ Костемъ перейшли черезъ улицю до другою хаты. Федосьчины дѣти, пошептавшись, поишли въ слѣдъ за ними...

(Дальше буде.)

Песъ и вовкъ.

(Байка.)

Вовкъ несётый приблизивъ ся
 До Пса, и такъ каже:
 „Ходи, брате, ты до мене!
 Чи-жь тебе що вяже
 Мати все чужого пана
 И вѣрно служити,
 Коли можешь зъ рѣднымъ братомъ
 Въ лѣпшій згодѣ жити?
 Уважай бо, що були мы
 Все одна родина, —
 То у мене тобѣ блысне
 Щаслива година.
 Будемъ широ любити ся,
 Якъ рѣдніи братя, —
 Спѣши отже якъ найскорше
 Ту въ мои обняті!“

Песъ учувши слова красній
 До Вовка зближавсь,
 Одповѣвъ му: „Правду кажешь,
 Та и силу маешь, —
 Тожь и згода! Одна бо звязъ
 Лучить насъ зъ собою, —
 Будемъ отже въ вѣки разомъ
 Жити въ супокою“.

Гей, якъ взявъ Вовкъ изъ радости
 Пса къ собѣ тулити, —
 И не пустивъ, ажъ удалось
 Брата задушити.

Не пытайте, де се сталося,
 Бо менѣ здає ся,
 Що намъ тая вовча мова
 Ажь крѣзь уши лє ся.

25 грудня 1885.

Иванъ Озаркевичъ.

ЛЮБОРАДСКІЙ.

СЕМЕЙНА ХРОНИКА А. ПАТРИЧЕНКА СВИДНИЦКОГО.

(Дальше.)

III.

Одъ жнивъ ажь до Рѣздва бѣдувавъ Антосьо у Крутыхъ; и страху неразъ набравъ ся, ажь крѣзь сонъ жавъ ся, и голодомъ неразъ намлѣвъ ся, и всякой нужды натерпѣвъ ся, и чого не було? Якъ приѣхавъ до дому, то сестры зустрѣли его на подвѣрѣ, ввели въ хату; а тамъ батько збиравъ ся зъ молитвою йти и вже стоявъ готовій.

— Здоровъ! здоровъ! — каже старій, якъ Антосьо пѣдѣйшовъ привитатись. Та привитавшись и ставъ неборакъ пѣдъ грубою. А батько пѣдѣйшовъ до него, погладивъ по головѣ и каже: — Змерзъ, га?

Антосьо нѣчого не ѡдказавъ и навѣтъ не подививсь на батька.

— Та подивись бо на мене! — каже тато и взявъ его рукою пѣдъ бороду тай пѣднявъ голову. Та голова пѣднялася, а очи въ землю дивились або по бокахъ.

— То й не подивись ся на батька? — каже панъ-

отець. — Не вѣзму-жь я тебе зъ дзвѣнкомъ, якъ зъ кропиломъ пѣду! Вѣзму паламарчука!

Антосьо й глянувъ, та заразъ же спустивъ очи до долу. О. Гервасій ѡдступивъ ся: — нема часу — каже — треба зъ молитвою йти; — и до жѣнки: та якій мизерный ставъ!

— Або-жь тамъ не вымучать? озвалась панѣ-матка. Не доѣсть, не доспить... Не даремне мои татуно покойнѣе було кажутъ, що то будуть не ученики а мученики.

Нѣчого не ѡдказавъ панъ-отець: взявъ епитрахиль зъ хрестомъ и требникомъ, взявъ патерицю и пѣшовъ зъ хаты; въ сѣняхъ гукнувъ на мѣхоншу и потягъ за ворота. Тодѣ только панѣ-матка завважала, що тутъ и дочки стоятъ тай гукнула: вы чого стоите, якъ свѣчки? И ты, ѡдданице, стала? — се-бѣ-то до Масѣ. — Гайда менѣ пшеницю выбирати!

Въ той сторонѣ кутю варять пшеничну, а не ячмѣнну, якъ въ гетьманщинѣ; ще й не сяке-таке зерно берутъ, а выбираютъ що найкрасше. Вже за колька день сидять надъ решетомъ, вь кого баба е, а вь кого дѣтворя. И панѣ-матка погнала своихъ до „дзѣобаня“. Антосьо не пѣшовъ за гуртомъ, а потягъ на двѣрѣ, та полѣзъ по стромахъ шукать чого на санки. До вечера ще й насковзавъ ся. Тамъ все горы.

Всѣ такіи панъ-отцѣ, якъ о. Гервасій, росли, мовлявъ, въ громадѣ, и хочъ выйде на попа, а сердце ему все таки лежить до гурту. И вже хочъ старій, а не цураеть ся давныхъ компаніѣвъ: то играшка спогадѣ, то се, то те: и все давне ѡдживало и до громады его тягло. А кому не любо оглянуть ся назадъ себе, спогадать свою провесѣнь? спогадать ту пору, якъ не знавъ лучшего вбраня за бѣду сорочку та червоный поясокъ, що мати сама зъ скрынѣ выйме, сама й подпереже сынка; якъ не бажавъ ѡдъ свѣта нѣчого, лишь коли-бѣ побѣгати зъ хлопцями? Не бачучи нѣчого злого на собѣ, такіи батьки и своимъ дѣтямъ не боронять жити, якъ саміи жили. И о. Гервасій такъ, хочъ свѣтъ тымъ часомъ богато ѡдмѣнивъ ся, на громаду стали позирать не тымъ вже окомъ; а онъ було ще й самъ каже Антосьови: та ты пѣшовъ бы мѣжь хлопцѣвъ, погравъ ся бѣ! Чого нудѣшь въ хатѣ! А хто не бувъ дитиною? И Антосьо якъ на вѣтрѣ полетить. И жди его ажь генъ-генъ.

— Та ты хочъ попоѣвъ бы, — скаже мати. А Антосьо лизне що, тай побѣгъ: вже навѣвъ ся, каже.

— Нехай бѣжить, — озветъ ся тато, — навганяеть ся, смачнѣйше пополудна.

Отакъ Антосьо жиючи, спѣзнавъ зо всѣма хлопцями въ селѣ, и на всѣ штуки мавъ компанію; та ще що скаже: чи въ коней, чи въ баштана, чи въ мяча, якъ лѣтомъ, — то хлопцѣ и слушають; а якъ зимою, то безъ него сковзанка не втиралась, и всюды его передъ. Ге! блаженство! Не оденъ и носѣ розклеить собѣ; та проте щасливый! Тѣлько вже на колесо*) Антосьо не сѣдавъ; бо вдалось ему втямки: разъ сѣвъ та злетѣвъ и розбивъ собѣ чоло надъ бровую, ще й навхрестъ. Зъ сего пѣшло, що въ Крутыхъ его прозвали зъ початку хрестоносцемъ, ѡпѣсля христовозомъ а тамъ бѣлюкомъ, що нѣбы Христа возить.

Зъ того часу, якъ у друге розбивъ чоло, Антосьо,

*) Мовъ бы сковзанка, мовъ бы играшка на леду, зъ рештою небезпечна. Въ гетьманщинѣ про колесо не чути: нема великомъ такой воды, та й лѣсу бракиє на тычку.

мовлявъ, не сѣдавъ вже на колесо. Було выйде подивитись, и ажъ тремтить, ажъ ему волосе вжити ся, та лучше зъ другого посмѣятись, а нѣжь самому смѣху-вищемъ бути. И стоить собѣ, дивить ся; а колесо ажъ бурчить, и леду не дотыкаеть ся. А кругомъ хлопцѣ и дѣвчата стоятъ, поджидають, поки злетѣть той, що крутятъ его, щобъ собѣ сѣсти и собѣ злетѣти тай стать крутити, щобъ и третій полетѣвъ. Жартують, смѣють ся. И Антосю за гуртомъ смѣеть ся. А тамъ оденъ за другимъ на нартахъ*) бѣгають. Вглядѣвъ Антосю, не миле ему й колесо: вже побѣгъ джогана шукати, а черезъ годину — ого! — ажъ искры скачуть, такъ полетѣвъ за гуртомъ и собѣ на яртахъ. Ще й джоганъ въ него мережений. Такъ день до вечера пролѣтавъ; такъ и Йордану дѣждались. Пѣшовъ о. Гервасій зъ кропиломъ; коженъ хозяй чи хозяйка тому паляницю, тому те, а Антосюви шажокъ, дзвѣнокъ залатати. Отъ дзвѣнокъ и перестав калатати, а вже дзвонить, бо залатаний.

Всего три дни ходивъ Антосю по селѣ и выходивъ ажъ три злотѣ. Що то за радѣсть була. Вже не то що — а знавъ онъ коженъ шажокъ, де на нѣму пляма, де карбъ, а все лѣчить, все на купки складае, то въ кишеню забере та побрязкуе — сестрамъ жалю здае, що въ нихъ нема а въ него е. Отъ и приступила Текля тай скиглить: дай менѣ — дай! дай, Антосю, дай! И Орыси ажъ очницѣ блыщать, такъ бы й собѣ попросила; та вже соромилась за себе, то просила за Теклю: та дай їй, каже, въ тебе-жь богато.

— Еге! дай! — озветь ся Антосю, — а самъ зъ чимъ останусь? Вамъ дай, а я за що собѣ бублика куплю? А въ Крутыхъ не те, що дома: тамъ и на шматокъ хлѣба жадѣнь.

Згадувавъ Антосю Крутѣ, а мати шматѣчко передивлялась, сѣртучки; шведѣ чоботы принѣсь; Мася лагодила, що того потребувало, а тамъ, заплакавши все гуртомъ, выпроводили Антосю зъ дому и остались ждати до нового розпуску до великодня. Та й зѣбли паску безъ Антосю; бо не було способу черезъ Бугъ переправитись: розливъ ся, шумить, пороны позносивъ; а де збѣставъ ся якій, то на берѣгъ вытягли. Такъ довелось ждати ажъ до вакацій. Якъ отъ розпустили вже й на вакаціѣ, прибѣгли школярѣ до станціи, мовлявъ, до Волоськой, а ви не було дома и старшого не було. Якъ отъ пѣсля всехъ и старшій прийшовъ.

— А де хозяйка? — пытае — чому обѣдати не дае?

— Десь нема — бѣказали.

— Ну, всеосожженіе! — гукнувъ тодѣ.

Шатнула дѣтворя по куткахъ — знайшли журналъ; старшій самъ „ноту“ знявъ и положивъ на столѣ. Тымчасомъ и свѣчку засвѣтили, поставили на столѣ. По всему оденъ взявъ ноту и повѣсивъ собѣ на шию, тай ставъ; а старшій взявъ журналъ и читае на обгортцѣ: „Журналъ для записыванія поведенія учениковъ въ квартирѣ Волоськой. Поручаея квартирному старшему Андрею Заболотскому“... Тай перевернувъ обгортку. Тамъ скѣлька графокъ (рубрикъ): въ одной ставить ся число, въ другѣй записуея „кто куда отлучался и за чѣмъ“, въ третѣй „скоро ли возвратился“, въ четвѣртѣй „кто шумѣлъ“, сюды вписують и „кто мужичилъ“ Пята графка заставляея ся для начальника — надъ нею надписано: „отмѣтки г. Инспектора“. — Все се перечитавъ

*) Мовъ бы московскій „коньки“. тѣлько зъ реберъ роблять ся и греба подгоняють законано палицею, що джоганъ або джигунъ зветъ ся. — *Прим. авт.*

старшій, и все стояли мовчки. Якъ перечитали и всехъ, хто бувъ записаний въ журналъ и яку покуту вынѣсь, тодѣ зняли ноту зъ ши и поставили на стѣлѣ, надъ нею розбѣяли журналъ и запалили. Горить журналъ, шмалить ся нота, тлѣють мотузки, а школа сѣвае: вѣчная память. По всеосожженію старшій лѣгъ, а дѣтворя почала тузатись, кому ноту закинути. Коженъ хотѣвъ услужить їй, бѣдометить за свое.

— На двѣрь шалѣти! гукнувъ старшій. — Та хто выйшовъ, а хто й не послухавъ: вже було послѣ экзамену, то все власти и обовязки нѣ до чого. Якъ надѣйшла й хозяйка.

— Чого-бъ волочитись? — загремѣвъ старшій. — Тутъ вѣсти ажъ книжки болять, а они пѣшли!

— Якъ не пѣти? якъ бы-мъ не пѣшла, то такъ бысьте и порозѣжджались; а пѣшла, то чорта зѣсьте, не билетъ вѣзьмете.

— Не вѣзьму? — заговоривъ старшій гнѣвно, — та я вамъ хату рознесу, якъ не дадутъ менѣ билета черезъ васъ.

— Та я вже бачила такихъ мудрагелѣвъ, отъ лише не мовчѣть, то якъ пѣду до смотрителя, то такъ ижицю спише, що й не присядете.

— Ану — ну! чи не розвалю хаты! Бѣльше не було часу говорити, бо дали на стѣлѣ. Тѣлько вхопились за ложки, якъ загрузотало по пѣдъ бѣна.

— Пѣдвода до когось! заговорили все и коженъ подумавъ: може до мене.

Якъ входить чоловікъ и дае письмо старшому.

— До мене! до мене! почавъ старшій и лѣгши поперекъ кровати головою до стола, почавъ зѣ всеи силы грюкотати въ стѣну ногами та гукати: Гвалтъ, роскѣшь! — И обѣдъ ему бѣдетъ.

— А огѣрковъ нема? спытавъ, переставши грюкати.

— Е! бѣказавъ фѣрманъ.

— А ягѣдъ?

— И ягоды е.

— Давай сюды. Сюды ягѣдъ! огѣрковъ! гукае онъ и зновъ почавъ виробляти ногами.

— Та що вы робите осе? заговорила Волоська.

— „Малчаты хазяйка!“ озвавъ ся онъ; а тымчасомъ фѣрманъ внѣсь мѣшокъ зъ огѣрками и гѣрцикъ зъ ягодами. — Пѣшла робота на все зубы.

Нехай же старшій молотить, а мы подивимось на двѣрь, чи не вѣде друга пѣдвода.

Якъ то нѣ. Вѣде до Антосю. Не вспѣвъ онъ выйти проти пѣдводы, хочъ и збиравъ ся. Той тѣлько ходить, до кого довго не вѣде. Або самъ або въ кумпаніѣ зъ кимъ, кому по одной дорозѣ вѣхати, выходятъ школярѣ далеко зъ мѣста, пѣдводу стрѣчати. Коженъ проѣжджающій — все то пѣдвода, думаютъ вони: subaqua.*) И скѣлько суму, якъ нѣтъ, та скѣлько-жь радости, якъ потрапить на свою! Всею кумпанію забере зъ собою и везе до мѣста! Якъ лучше ся, потомлять ся, то радѣй й чужѣй пѣдводѣ: посѣдають все и везуть тому радѣсть. Подивились бы вы, якимъ огнемъ горять очи того дитяти, що каже камратови: тобѣ пѣдводу привѣвъ; сѣдай!

*) Sub пѣдъ, aqua вода — разомъ пѣдвода — subaqua. Такихъ кованыхъ слѣвъ чимало ходить помѣжь дѣтворюю. А то ще е и цѣлы фразы — спадки тыхъ часѣвъ, якъ мусѣли балакати по латиньски. Ото якъ оденъ школяръ ускаржавъ ся начальству на своего камрата: ego sedo sobѣ in samпco (камѣнчикъ); ille приидишовъ, me трутить; ego покотивъ ся; carut розваливъ ся, а sanguis чѣръ-чѣръ-чѣръ. Чи не се навѣдо п. Котляревскому: Енеюсъ poster и пр. — *Прим. авт.*

ѣдь! И мало не плаче, що въ самого нема сего щастя.

— Любодарскій! пбдвода до тебе! хтось гукнувь.

Ажь затрясь ся малюкъ на сю звѣстку, ажь побѣлѣвъ, и на хвѣлинку наче прикипѣвъ до мѣсяца, наче его хто оловомъ приваривъ, та тблько-жь на хвѣлинку. Далѣй якъ схопить ся, то наче его припѣкъ зъ заду. И дверей не бдчинявъ — самй наче бдчинились, — тблько долонѣ палили, що вгрѣвъ ся ними зъ розмахомъ, якъ летѣвъ на двбръ. Приѣхавъ староста Солодкбвскій — само-собою, церковный; другого старосты тамъ и не знаютъ, хйба на сватаню. Якъ сонечко зайшло, то Любодарскій вже далеко бувъ бдъ Крутыхъ; такъ выѣхавъ, що й конямъ не давъ гараздъ перепочити. Не задержала его Волоськой скарга, бо Любодарскій були чеснй люде. Якъ вмовились, такъ и сповнили. А декотрй довго тупкали, нѣмъ принялась она ждати до пбеля жнивъ, и то положивши по золотому зъ карбованця проценту за мѣсяць.

На другій день Антосьо ббдавъ въ Боршадѣ, а на полудень поспѣвъ до дому. Дарма праця выписувать те, що дѣялось въ Антосьовбмъ молодбмъ сердца, якъ пбдѣжджавъ бнѣ до своего села: отъ-отъ! отъ-отъ! и дома буде. Одна верства збсталась и здалась ему милею; и та година, що пропала на переѣздъ тѣи верствы, — довша була за весь рбкъ. Се не то, що зимою: зъ-пбдъ кожуха й носа не выставити! Се було лѣтечко. И Антосьо на кожну стебелинку приглядавсь, ѣдучи промѣжь пашень. А пшеница шелестѣла, цвилы волошки, и цвѣрчали коники въ пашнѣ. Якъ дыхне вѣтрець, то все поле загойдаеть ся, захвилюеть ся. Мѣсяцами и женцѣ бѣлѣли, и копы вже стояли, а бблшь того що пятки! Ось и знакомй жнуть — кладуть снопы, — Божу благодарить. Де-де на стернѣ и будякъ стоявъ — сироткою: обжали сѣромаху, зоставсь оденъ и наче-бъ озиравъ ся, де тй колоски, що зъ нимъ розмовляли, — наче-бъ сумувавъ за ними, — кивавъ червоными квѣтками-головками на всѣ боки: оденъ я, оденъ збоставсь сѣромаха! Повѣе вѣтеръ, замете снѣгомъ, коли ще яка товарина не зломить, не вкоротить вѣку. — По другбй горѣ чорногузъ дыбавъ, коники ловивъ; а зъ долины церква выкауувалась въ садку, якъ орѣхъ зъ гранки, и рябѣли хатки. То Солодки.

Ще бдъ самого рана сестры выглядали Антосю, и зъ бдалеки его побачили, якъ сидитъ-хитаеть ся на тбй брычцѣ, що стояла пбдъ коморою, що невидимкою еѣ прозвали, и здорово вмѣла торохтѣти. Повывбгали на зустрѣчь, — повылазили на брычку, — такй радй!... звывчайно дѣти: ще нѣчого не вмѣли, тблько любити, ще нѣчого не знали, тблько брать сестру, а сестра брата; а всѣ разомъ — бтця — неньку... Щастѣ — щастѣ! Та що не минае?... А вѣкъ якъ макбвъ цвѣтъ. Першимъ словомъ Антосьо поспытавъ, чи в баштанъ.

— Есть, кажутъ, — вже и курѣнь постановили, й дѣда найняли. И кавуны е, и дынѣ — вже якъ голова завбблшьки. — Бнѣ любивъ баштана стеретти, то найперше й запытавъ про него, тодѣ вже про батька: чи татко дома?

— Дома, кажутъ, а мамуня въ пасѣцѣ.

За симъ словомъ треба було злазити, бо вже стали передъ порогомъ. Не ѣвши, нѣ пивши, кинувъ ся Антосьо на баштанъ — и Орыся зъ нимъ пбшла; пбшла-бъ и Масыя, та нѣкого було дома зоставити. О. Гервасій спавъ и не чувъ, що Антосьо приѣхавъ и тамъ-то

задивувавъ ся, якъ бнѣ пришовъ за матѣрю до дому.

— А де ты взявъ ся? каже.

Антосьо нѣчого не бдказавъ, тблько осмѣхнувъ ся и ставъ, нагнувшись, не дививсь на батька.

— Та подивись-бо на мене, каже тато. — И взявъ его пбдъ бороду тай пбднявъ голову, якъ и на Рбздво. Якъ и тодѣ, голова подалась, а очи все въ землю дивились; не смѣвъ поглянути на батька, — скоро привчяли!

— Та якйй же ты мизерный ставъ, — каже тато, — ще гбрше, якъ на Рбздво.

— Хйба тамъ мало бѣды зазнав, — озвалась мати: не доѣсть, не допе, то й марнѣе. Якъ бы дома, то побѣгавъ бы, а тамъ нидѣе, якъ на привязѣ.

Сестры мовчки поглядали.

— А якъ то ты вчивъ ся? — поспытавъ тато. — Чи перевели?

Заблщали очи въ Антосю, що можна похвалитись: — ще й похвальный листъ дали, — каже.

— Ану покажи, — каже тато.

Антосьо пбшовъ, розвязавъ, що треба було, и показавъ той листъ.

Кинулись всѣ дивитись, що бнѣ такйй розмалѣванный.

— Добре, сыну, добре, — каже тато. И ббдавъ листъ. — Сховай, каже; треба буде пбдъ скло вправити.

— Бачте, заговорила мати дочкамъ, бачте! Антосьо похвальный листъ має бдъ чужихъ, а васъ и мати не похвалитъ. Гайда менѣ до роботы.

Позпускали носы дѣвчата и пбшли, за ними и Антосьо потягъ.

— Чого ты такйй мизерный? поспытала его Масыя.

— Я? каже Антосьо. Я не мизерный.

— Де-жь тобѣ нѣ! — ажъ очи позападали.

— То такъ тобѣ здаеть ся, а я зовсѣмъ не мизерный.

— А чи добре тебе годували?

— Де вже добре. Дастъ червоного борщу та пастрамы*) и хочъ ѣджь, хочъ диви ся. Якъ въ хату внесе, то хочъ носа затыкай.

— Того-жь ты и мизерный такйй, ще гбршій, якъ на Рбздво бувъ.

— Хйба-жь я мизерный? кажу-жь тобѣ, нѣтъ.

— А то правда, що вы тамъ не доспите нѣчого?

— Се то правда, що спать не даютъ. Хйба я не розказувавъ вамъ, якъ бувъ дома на Рбздво? Абы задрѣмавъ, то такъ и дастъ въ кушку, або пѣнфу пустять...

— Що се воно таке? якъ то въ кушку? яку то пѣнфу?

— Етъ! бдчепѣтъ ся, — озвась Антосьо.

— Скажи, любо, скажи-и!... почали прохати сестры.

— Не скажу!

— Скажи — скажи-и-и!...

Засмѣявъ ся Антосьо и каже: то, знаете, такъ: якъ завважить старшій, що хто спитъ, то й моргне на кого-небудь, а той вбзьме перо за два кбнцѣ, выгне та пбдведе до самой кушки и пустить; то такъ вчистить, ажъ слѣзы покотять ся.

*) Таке просблье мясо-овечина. — *Друж. акт.*

— До якої-то кушки підведе? питає Маса.
— Зь тобою балакати!... до носа!
— А нбсь хіба кушка?
— У нась кушкою звать, — каже Антосьо.
— А пинфа що то таке? зновъ поспытала Маса.
— Пинфа? пинфа отъ що: вбъме паперу та бавовны, и скрутить папъръ въ дудочку; и въ оденъ кбнець — въ тончій завине ту бавовну, запалить, роздуе. Якъ добре курить, то запаленымъ кбнцемъ вбъме въ ротъ осторожно и подме. То такъ сапне! дыму якъ голова завбблшки высунеть ся пбдъ нбсь. Ще й кожухомаъ накрываютъ, якъ на кровати спить.
— Та на щожь се? пытають сестры.
— Щобъ не спавъ.
— А воно-жь не душить?
— Де то вже нб! такъ закапляешъ ся, що ну! бухикаешъ тай бухикаешъ. И слёзы котять ся, наче били.
— Хто-жь се выробляе?
— Хіба я вже не казавъ вамъ? старшій.
— А якъ бы ему такъ?
— Ему? нбхто не мае права!...
— И бють васъ добре?
— Еть! зь вами не переговоришь, — немовъ бы зь гнбвомъ бдказавъ Антосьо и почавъ чогось шукати.
— Чого ты шукаешъ? пытали сестры.
— Ножа; пбду вудлице вырубаяю.
— Скажи, чи добре бють, то скажу, де ножъ, — каже Маса, — та ще въ насъ е такій острый, що ну!
— Гляди-жь! щобъ дала ножа; бо якъ обманешъ, то вже нбколи нбчого не скажу, хочъ прося и розсядь ся.
И розказавъ, якъ тамъ катуля. Маса ажъ перхрестилась, Орыся й собъ. И Текля за ними.
— То за щожь се? пытають.
— Зь ласки та на втбху: отъ або замужичить, або що.
— Якъ то замужичить?...
— Давай ножа!...
— Та скажи перше!
— Давай ножа! давай, тодъ й скажу!
— Скажи, то дамъ.
— Давай, бо буду бити.
— Скажи, то дамъ.
— Е! почавъ Антосьо зь гнбвомъ и пбдскачывъ сь кулаками: давай, бо такъ и вчистю.
Маса тблько осмбхалась.
— Не дася? давай!
Маса вже смбталась.
— То на-жь тобъ! сказавъ Антосьо и зь симъ словомъ такого стусана давъ, що та такъ и облилась слбзами. Орыся й крикнула: — чого ты бешъ ся Антосю!
— Уже почали? гукнувъ тато зь покофвъ.
Та Антосьо не чувъ. Онъ тблько вчистивъ Масю, то такъ и чкурнувъ зь хаты. А сонечко вже заходило. Поки Антосьо справивъ ся зь сестрами, всб хлопцб до вбдались, що бнъ прифхавъ. Були й такій, що не вбрили, ажъ поки самі не побачили, якъ бнъ вертавъ ся зь поля зь матбрю.
— Антосьо бде! стали кричать. И висококомъ за брычкою — та не пбшки, а все верхами на хворостынб — та ще й загнубдавши сб, (бо конб все цуговб,*) щобъ не здурбда, не побила. А на щожь такъ батюгою пбдтинае? — Е! не знаете вы! Щобъ лучше басувала. —

*) Цуговыми называютъ Подольне тыхъ коней, що годять ся въ коляску. — *Прим. авт.*

Ажъ копбтъ збила дорогою. Антосьо мовъ бы духу конямъ пбддавъ, бо всб тащать такими герцами, що мабутъ и пбдъ самымъ гетьманомъ лучшего коня не бувало.

Куды-жь вони вдутъ, молоді лицарб?

Просто дорогою за Антосьомъ. И якъ бнъ повертавъ у подворе, хлопцб гукали: а чи выйдешъ?

— Побачу, бдказавъ той и сердце ему задриббтбло въ грудяхъ, якъ тблько въ такбмъ вбку й може.

— А якъ думаешъ — выйде? пытали хлопцб оденъ одного, якъ Антосьо пбшовъ до хаты.

— Може выйде, а може й нбтъ.

— Пождбмъ его! та тымъ часомъ и конб попасемо.

— Ну, добре — заговорили и поставили свои конб въ рядъ, повстромлявши головы ихъ зь плбтъ. Другій спорышу нарвавъ, посыпавъ передъ конякою: вбжь, каже, насычай ся. Ге! Чогось не бсть! мабутъ дорогу чубе.

Поки отакъ конб стояли на попасб, верховцб крбзь тынвъ позирали, чи не йде отаманъ. А бнъ изъ сестрами справлявъ ся. Хто дверми скрипне, тутъ все думаютъ: отъ бнъ. Ажъ ось и справдб бнъ.

— Сюды! почали хлопцб. Антосьо й поббгъ до нихъ.

— Ге! каже, а въ мене й нема коня.

Переглянулись лицарб и мовчать.

— Нумо, братья, въ коней! заговоривъ Антосьо.

— Нумо й въ коней! — Заразъ пбздбймали вуздечки, звязали вбжкв, стали въ протяжь и закурилось. Антосьо ззаду лишь поцмоктывавъ, любуючись, якъ его конб басуютъ.

Промайнули вакацб, якъ зь батога трбснувъ, навбтъ Антосьо и въ мнеча не награвъ ся, и въ коней не наббгавъ ся, хочъ ббгавъ що недблъ, що свята, а въ мнеча гравъ що-дня, якъ проти ватаги выйдуть. Якъ на зле! тблько розбграють ся, а тутъ чечуга и тне своего клуса — тюпъ — тюпъ! тюпъ — тюпъ! — и курличе. Малеча, що сидить пбдъ тыномъ, и пбчне: ватага йде, молока несе!...

Коли бь хто мавъ силу Навинна, такъ бы й гукнувъ: стбй, сонце! мы ще не награлись! Та ба! пора бвцб вылучати. Та ще якъ транить ся, що ягнята злучать ся, або телята! И безъ того крику, ажъ въ небъ чути, а такъ и Богъ забувъ.

Е! не хотблось Антосьови у друге до Крутыхъ! Тутъ воля на все, и всего доволь, а тамъ! И плакали и молились; та таки попрощались. Пофхавъ Антосьо — та не самъ, не зь батькомъ, не зь матбрю; а духовникъ вбзъ своего внука, то й Антося взявъ. И теперь бы дорога не минула Люборадскон, та вона не мала часу; збиралась въ Тернбвку везти Масю до науки.

Панъ Росолбнскій здержавъ слово: бувъ на Спаса въ Тернбвцб, бачивъ ся зь Печержиньскою и привбзъ панб-отцevi звбстку, що въ неи ажъ одинадцатеро дбтей вчить ся. Якъ бы не жнива, то Маса давнб бь вже була въ Печержиньскои, тымъ ббльше, що дбдичь споккою не дававъ; та жнива були на завадб. Тблько-жь пбдъ кбнець серпня жнива минули и возовиця кбнчилась; то на все було часу.

Довго панб-матка не приставала бддати Масю въ науку а ще до Ляховки: на що, каже, бй та наука? Ще й вбры бдцурать ся. И вмовлявъ о. Гервасій, а она все свое. И ему, правду сказать, не науки бажалось для дочки, не освбты; а хотблось, щобъ и она була, якъ людскб дочки, якъ всяка панянка: чи навчить ся, чи нб, абы въ учительки була, та по польски цвень-

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

кала, бо зъ „хамскою“ хлопекою мовою, мовлявъ Росолднѣвскій, теперъ вже нѣкуды соватись. Такій, значить, свѣтъ наставъ.

— Нѣ вже! Що нѣ кажи, а анчихристь або вже народивъ ся, або скоро народить ся, — заговорила панѣматка. Де таке видано, щобъ дѣвчаты учили, якъ хлопцѣвъ?... Нѣ вже! вже останній часы зближають ся.

— Дурна ты та нерозумна зъ своими часами останнѣми! сказавъ панотець.

— Говори: дурна! — озвалася панѣматка. Уже ты не розумнѣйшій за мого покѣйного татуня; а они, було, все розказують, що такъ и такъ дѣяти меть ся, якъ зближить ся страшный судъ. И якъ згляну на свѣтъ, то якъ разъ такъ и єсть, якъ, було, покѣйний розказують.

— Дурна ты, и твоѣ татуньо дурень бувъ.

— Та пуста рѣчь сказати: дурна, дурень. Ще я — ну! Нехай и дурна; а що мои татуньо покѣйний, то дуже розумній були. Якбы они встали, — додала кивачючи головою,

— То що-бъ? то що-бъ? забалакавъ панотець.

— Вони-бъ все розголкували, що до чого йде. Все було розказують, якъ и що. Отъ якъ двлюсь теперъ на свѣтъ, то наче ихъ речѣ слухаю. Кажуть було: мо-нахи жити муть, аки миряне, а миряне, аки невѣра. Хйба теперъ не такъ? — Кажуть, було, що якъ зближить ся есрашный судъ, то люде пороблять ся скнѣрами такими, та грошѣ любити муть; оденъ рѣвъ будуть засувати а другій копати; лѣсы пообкопують!... Все було покѣйний розказують! А теперъ хйба не такъ? Та нѣхто не бачить! Женити муть ся, кажуть було татуньо, веселити муть ся до останнѣй години; нѣкому и въ голову не прийде, що ангелъ йде и печати несе; кохати муть ся, женихати муть ся и гадки не мати муть: ослѣпить сатана. И блаженъ тѣльки той, кого обрящеть бдяща, — закѣнчила панѣматка и зложила руки до Бога.

Дѣйшло до смаку панотцеви, бнѣ и озвавъ ся: та й Мартинъ Задека пише богато. Онѣ каже: що Моеква взойде на высочайшій градусъ; що духовное владѣнне придетъ во изможденіе, и законы ослабѣють. Воно-бъ бачить ся и такъ! Та ще жидовы чимало на свѣтѣ зосталось; а въ останній часы вони все выхристять ся. Отъ що! То я й думаю, що до того ще далеко.

— Безперестанно молѣте ся, пишеть ся въ писемѣ святѣмъ, — заговорила панѣматка, — майтесь на осторожности, бо не вѣсте ни дня, ни часа, въ огонь же сынъ чолвѣческій придетъ.

— Въ якій огонь? то въ онъ-же! поправивъ панотець, — нѣбы-то: въ котрый.

— Говори! озвалася панѣматка, — хйба ты розумнѣйшій за мого татуня? А вони покѣйний було читають: въ огонь же...

— Та я тобѣ книжку покажу.

— Якъ бы я вмѣла прочитати, то що инчого; тодѣ давай менѣ книжку. А теперъ на що она менѣ! Тай те сказати, що теперѣшній книжки перепсовані — давныхъ правдивыхъ нема, попереволили.

— Бачь! тобѣ погано, що не вмѣшь читати; а Масю до науки не хочешь везти.

— Она-жъ уже вмѣе по книжцѣ молитись, то чо-го-жъ бѣльше?

— Сего мало по теперѣшнѣму свѣтѣ. Отъ послухала-бъ еси Росолднѣвского, то не такъ бы заговорила.

— А бнѣ хйба зъ Богомъ говоривъ?

— Та дурна твоя голова жѣноча, — сказавъ панѣотець; хйба якъ зъ Богомъ не говоривъ, то вже и вѣры ему не няти?

— А чого-жъ ты вѣришь въ него, якъ Турчинъ въ мѣсяцѣ? хйба бнѣ знае, куды до раю на впростоць?

— Еть! кому що, а курцѣ просо! — заговоривъ панотець зъ сердцемъ, и ажъ сплюнувъ. — Дай-но чого перекусити, а то ажъ кишки сварять ся, — додавъ далѣй.

Не вспѣла панѣматка на стѣлъ подати, бо приѣхали гостѣ — сусѣдскій таки панотець: була недѣля, то для каждого вѣльный часъ. Почалася учта. А попы учтивый народъ — куды! нѣкому не жалуютъ хлѣба — соли. Выпили по чарцѣ, що одинъ Богъ, далѣй по другѣй.

— Що-жъ, кажуть, вартъ чолвѣкъ безъ пары?

— Во Троици Богъ пребывае!

— Та хйба въ насъ не чотыри евангелисты?

— Е! якъ на руцѣ чотыри пальцѣ, то калѣка; треба щобъ пять було.

— Шѣсть день Богъ творивъ свѣтъ.

— А въ семьѣй почивъ бѣдъ всѣхъ дѣль своихъ.

— Та не такъ бо, каже Людорадека, а ось якъ премудрость созда дѣмъ и утверди стовпѣвъ сѣмъ.

— Га-а-а! добре, мамуню! Тѣй Богу добре! — заговоривъ гѣсть хитаючись и хапаючись цѣлувати еѣ въ руку.

Поставили й семьѣй стовпѣ... А якъ долѣчились черезъ дванадцать апостолѣвъ, чотыринадцять посланій Павловыхъ та зближались до сорока святыхъ, тай саміи стовпами поставали. И на день засѣрѣло

— Пора менѣ до дому, каже гѣсть.

— Та ще по чарочцѣ, заговоривъ о. Гервасій.

— По однѣй, додала его панѣматка, щобъ знаєте... а! додала, нехай нашимъ ворогамъ тяжко!

Не часто траплялись такіи оказіи въ Люборадскихъ, та вже-жъ бували; тѣльки не за кожвымъ разомъ таку палю забивали, хоча й на сухо нѣхто не выѣжджавъ. Такій вже звычай.

Тымчасомъ зближалась друга Пречиста, а припадала въ субботу; въ пятницю-жъ у Люборадскихъ така колотня була въ двѣрку, що й не сказати: панѣматка ходила зъ заплакаными очима та бѣдкалася; Маса немов бы плакати збиралась, а панѣотець тѣльки руки потиравъ, кидаючи окомъ на вузлы, вузлики, вузлички, що рядкомъ понаскладали, наче на-край-свѣта въ дорогу збирались. Не такъ чого понабирали, якъ вжи: скѣлька печеныхъ курокъ, ковбасъ, сухарикѣвъ, сушичкѣвъ и всякой всячины. Наймички ажъ повцѣрѣвали, бѣгаючи то зъ пекарнѣ то въ пекарню; панѣматка такожъ пѣтомъ облявалася, обвязуючи, замотуючи; тѣльки Маса нѣ вѣщо не входила.

Чому-жъ се такъ? Чому панѣматка не нажене йѣ холоду? Ге! Она вже останній години добувае дома — въ науку поѣде: то нехай погуляе.

Зглянула панѣматка на все, чого понаготовлювала, и задумалася: коли бѣ, каже, чого не забути, щобъ дитина не млѣла голодомъ въ чужинѣ; бо не дурно мои покѣйний татуньо розказують було, що будуть не ученики а мученики. Боже мѣй, Боже! додала въ голось, лучше було не родитись, а нѣжъ бачить, що теперъ дѣеть ся на свѣтѣ божому.

Взавтра вже мала выѣжджати Маса, и якъ все полягли спати, а въ пекарнѣ ще начиня мылось, она кивнула на наймичку Ганну и пошла на тѣкъ, стала въ кутку мѣжъ стѣжками и почали гурорить. Все село знало, що дѣвалось у панѣ-отця, то слуги и пѣдавно,

тільки ніхто не знав, чому батько хоче, а мати ніт.

— Тымъ, каже Маса, матуся не хочуть, що тамъ запанью.

— То не панійте, каже Ганна.

— Е! мене-жь задля того й везуть.

— То прикиньтесь, що запаньете, а справдѣ не панійте.

— Не вмью.

— Бѣда! каже Ганна. Тодѣ вже не станете зб мною до розмовы, якъ теперь; тодѣ вже може битимете, якъ и подивлюсь на васъ, тодѣ...

— Не знаю, перебила Маса. Може зъ мене вийде така ягѣ, що й пальцѣ слугамъ пѣдрѣзуватиму.

— Не дай Боже, щобъ вы перемѣнились! Теперь я васъ, панно, такъ люблю. Всѣ дѣвчата васъ люблять, — все село, а тодѣ зненавидимо, що й зустрѣтись противно буде. Не панійте! жалѣ васъ буде. Теперь и спѣваєте зъ нами, и все; и за дружку ставте; а тодѣ... Вы обѣцяли менѣ вѣнокъ выплести до слюбу, — вже не выплетете, — вже запаньете. Останнє слово Ганна вимовила такъ жалѣбно, що ажъ слѣзы покотились. Маса й собѣ заплакала, не знаючи чого.

Вырѣши мѣжь простыми дѣвчатами, хоч не въ роскошѣ, та безъ нужды, Маса надивилась на горе гѣркее, и выкохала добре сердце; бо й свое лихо навчало и чужее. Тѣлько й переняла Маса бѣдѣ дѣвчатѣ, що пѣсенъ понаучувалась; та кому сей скарбъ на завадѣ! Не знавши жадныхъ вытребенькѣвъ та выкрутасѣвъ, була она проста та щира; нѣчого не крыла въ собѣ, бо й нѣчого не було, якъ квѣточѣвъ гождѣй въ зеленѣмъ гаю.

Йдучи спати, Маса думала собѣ: мабутѣ я, хоч и запанью, а не буду погорджати простыми дѣвчатами. Вони такій добрый! А може й буду; може вони добрый тѣлько теперь, якъ я не панюча; а якъ запанью, то злукавють, якъ Ганна каже, и я ихъ зненавиджу. Богъ его знае, що то буде.

Выѣжджала Маса на саму другу Пречисту: выбрала мати свято, щобъ часу не згаити. Дѣвчата вѣлній були, то й прийшли выпровадити поїбвну-товаришку. Попрошавшись зъ батькомъ за довго передъ выѣздомъ, бо бнѣ пѣшовъ до двора, попросилась она въ матери и пѣшла впередъ зъ дѣвчатами. Багато они говорили, ще бѣльше раjali, якъ прикидатись панією, а справдѣ панією не бути, — якъ выкручуватись бѣдѣ учительки, якъ, буває, провинить ся, — всего було, сказано: чимъ богатѣ, тымъ и радѣ. А ще й половины не выговорили, якъ показала ся курява, що ѣхала панѣ-матка. Попрошала ся Маса зъ дѣвчатами, поцѣлувалася съ кожною, доки ще не видно було до матери, бо она хоча й не забороняла сходитись зъ дѣвчатами, а брататись не позволяла, — и ждала при дорозѣ. Въ поли вже тѣлько стернѣ жовтѣли, та рябѣли гуси, а де-де й худобина ходила пустошашъ.

— Отсе выпровадили товаришку, якъ на цвинтарѣ, — говорили дѣвчата, вертаючись въ село. Уже вона не вернетъ ся для насъ, пропала; запанье, злукавье, то все одно, що и вмерла. Проклятѣ науки! — И почали спѣвать сумныхъ пѣсенъ: якъ мати выражала доньку въ чужу сторонунку; а сонечко грало у недѣлю рано. Просивши сѣни, почали й другон:

Бувайте здоровы, батьковскѣ пороги,
Куды походили мои босѣ ноги.

(Дальше буде.)

КОРОТКА

ИСТОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУССКОЙ.

Написавъ Омельянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ ПЕРШІЙ.

(Дальше.)

Въ серединѣ мѣжь писателями церковными а свѣтскими стоить Данило Мнихъ, що бувъ черцемъ и навѣстивъ Палестину. Житєпись сего мужа есть намъ майже незвѣстна. Мѣрѣ деякій дробницѣ довѣдуемо ся изъ его письменного твору, що зове ся „Паломникомъ“. Авторъ сего памятника называе себе „инокомъ“ и „игуменомъ рускимъ“ и зазначае часъ, що въ нѣмъ ходивъ у свату землю; пише бо, що ходивъ тамъ тогдѣ, коли великимъ княземъ бувъ Святополкъ Изяславичъ, внукъ Ярослава Володимировича (1093—1113). Данило згадуе такожъ про декотрыхъ своихъ товаришѣвъ путникѣвъ, и зове ихъ „дружнюю своєю и сынами рускими“. Були то деякій Новгородцѣ и Кіевляне, якъ Сдѣславъ Ивановичъ, Городиславъ Михалковичъ, два Кашкячѣ „и иніи мнози“. Впрочѣмъ незвѣстно намъ, де Данило родивъ ся и де живъ. Можна тѣлько догадаться, що бувъ родомъ зъ Чернигѣвщины, тому-що бнѣ прирѣвнуе Иорданъ рѣцѣ Сновь, що плыне недалеко Чернигова. Будучи игуменомъ мавъ доволѣ грошей, и про-те въ Палестинѣ добре оплачувавъ провѣдникѣвъ, хотячи побачити все, що було важнымъ. Вдачею своєю бувъ бнѣ чоловікъъ прямодушный и сердечный, що не скрывавъ своихъ слабостей и похибокъ; бувъ такожъ добрымъ патриотомъ, що хотѣвъ поставити „кандило свое“ (лямпу свою) надъ гробомъ Спасителя за всѣхъ князѣвъ своихъ, за всю руску землю и за всѣхъ христіянъ руской землѣ. Нашого путника полюбивъ король ерусалимскій Балдуинъ I, и подавъ ему змогу, въ супроводѣ своєї дружины навѣстити деякій мѣсяцъ святѣй.

Данило Мнихъ описавъ отже сю свою путь и лишивъ намъ памятникъ многоцѣнный, якимъ нѣ-одна стародавня литература европейска не може звеличитись. И справдѣ въ жадной мѣвѣ не находимо передъ Даниломъ такъ важнаго письменного твору, що подававъ бы самій правдивѣй вѣсти про землю свату. Описъ его обѣймае цѣлу Палестину, але попередъ згадуе бнѣ про морскую путь изъ Царгорода, бдтакъ про деякі островы Пропонтиды и Архипеляга. Одѣ Данила довѣдуемо ся, що на островѣ Родѣ князь рускій Олегъ живъ два лѣта и двѣ зимы. Се бувъ той Олегъ Святславичъ, що „мечемъ крамолу ковавъ и стрѣлы по земли сѣявъ“¹⁾ и опѣсля живъ на выгнаню въ чужинѣ. Путникъ нашъ бувъ бдтакъ въ Ефесѣ и приставъ до берега Ликіѣ; потѣмъ остановивъ ся на островѣ Кипрѣ и бдплывъ въ Палестину. Выйшовши на берегъ въ Яффѣ повандрувавъ просто до Брусалиму, де пробувавъ 16 мѣсяцѣвъ въ лаврѣ св. Саввы. Якійсъ старенькій, ученый чернецъ полюбивъ симпатичного Данила и бувъ его провѣдникомъ въ Брусалимѣ та въ цѣлой Палестинѣ.

Письменный сей творъ Данила зовуть „Паломникомъ“. Назва „Паломникъ“ походить бѣдѣ слова „палма“, котру держачи въ рукахъ путники вертались домѣвъ изъ землѣ святон. А вже-жь въ тѣмъ часѣ, коли бдбувалася хрестній

¹⁾ „Слово о плѣзку Игоревѣ“, выд. Ом. Огоновского, стор. 8. VI, 3.

походы в цѣли освобожденія Палестины зъ-пѣдъ кор-миги сарацѣнскою, нашй предки побивались у себе дома усобицами князѣвъ и нападками дикихъ ордѣ, про-те не могли ѡдправлятись вѣ землю святу громадами. Тѣлько деякй набожнй путники ходили до гробу Спасителя, помолитись за себе и за Русь безталанну. Першимъ рускимъ паломникомъ бувъ игумень печерскій Варлаамъ, що навѣстивъ Єрусалимъ около 1062. р. Але игумень Данило бувъ першамъ, що свою вандрѡвку вѣ Палестину описавъ.

Сей творѣ Данила вѣ деякихъ рукописахъ має ще такй заголовкй: „*Книга глаголемая странникъ*“, „*Книга странникъ, хоженіа игумена Данила*“, „*Житіе и хоженіе Данила, руския земля игумена*“.¹⁾ Написавъ же его Данило вѣ началку вѣку XII., мабуть вѣ 1113. р.

Паломникъ Данила Мниха написаный языкомъ церковно-славянскимъ, але-жь вѣдай мимо воль автора увѣйшли вѣ текстъ деякй малорускй формы. Вѣ загалѣ видно, що Данило бувъ грамотѣмъ ученымъ, а частй грецизмы указують, що мова грецка була ему добре звѣстною. Стиль его есть гарный, доказомъ чою служить особливо статья пре те, якъ свѣтло святе вѣ велику суботу сходитъ зъ неба ко гробу Спасителя.

6) Збѡрники та иншй памятники.

Церковнй писателѣ не розвивали широков, само-стѡйной дѣяльности. Они списували невеличкй свои творы именно тогдѣ, коли обставинами часу до сего своего труда були приневоленй. Головными проявами то-гдѣшньої духовѡй жизни були збѡрники, що списувались по взѡрцямъ византійскимъ. Вѣ такихъ-то творяхъ любувались вельми люде письменнй, добавачоуи вѣ нихъ жерело високой науки и вѣдомостей такихъ, безъ ко-рыхъ вѣ житю годѣ було обѣйтись.

1. Два Изборники Святослава. Дякъ²⁾ Іоаннъ переписавъ вѣ 1073. р. для великого князя Святослава Ярославича Изборникъ изъ рукописи болгарскою, котра була перекладомъ изъ оригиналу грецкою.³⁾ Тойже перекладъ зладжено вѣ X. вѣцѣ для болгарского царя Симеона. Рускй грамотѣй перемѣнивъ тѣлько вѣ перед-нѣмъ и послѣднѣмъ словѣ деякй выразы, призначочуи свѡй збѡрникъ для князя рускою.

Першй сей Изборникъ есть неначе енциклопедію змѣсту духовного и свѣтского. И такъ находять ся вѣ нѣмъ розправы догматичнй, моралнй, та й мѣстять ся дещо изъ философіи, исторій натуральной и реторики. Тотй-жь статейки взятй по большѡй части изъ писемъ отцѣвъ церковныхъ, именно изъ писемъ Василя Вели-

¹⁾ Найлучшимъ есть выдане комисіи археографичной вѣ Петербурзѣ п. з.: „Путешествіе игумена Данила по святой землѣ, вѣ началѣ XII-го вѣка (1113—1115). Издаю археографическою комиссіею подъ редакціею А. С. Норова съ его критическими замѣчаниями“. С. Петербурзѣ 1864. На мову нѣмецку переложили Паломника профессоръ Leskien вѣ часописи нѣмецкого збору Палестинского (Zeitschrift des deutschen Palaestinavereins), томъ VII.

²⁾ Вѣ стародавнѡй Руси „дякомъ“ звавъ ся секретарь державнй.

³⁾ „Изборникъ великаго князя Святослава Ярославича 1073 года“. Съ греческимъ и латинскимъ текстами. Съ предисловіемъ Е. В. Барсова и запискою А. Л. Дювернуа (Чтенія вѣ императорскомъ обществѣ исторій и древностей при московскомъ университетѣ. 1882). — „Историческая Христоматія церковно-славянскаго и древне-русскаго языковъ“. Сочинено Ѳ. Буславымъ. Москва 1861; стор. 261—275. — Порѡвн. Studien zur Kenntniss des Izbornik Svatoslava vom Jahre 1073 nebst Bemerkungen zu den jüngerem Handschriften. (Archiv. f. slav. Philologie herausgeg. v. V. Jagić. Achter Band. S. 357—395; 549—572).

кого, Атанасія В., Григорія Нисского, Юстина Фило-софа, Іоанна Златоустого, Григорія Богослова, Августина и другихъ. Бачимо тутъ деякй замѣтки физиологичнй, примѣромъ про утворене тѣла изъ чотырохъ элемен-тѡвъ: „ѡдъ огню бо має оно теплоту, ѡдъ воздуха студи-нѣнъ, ѡдъ землѣ сухоту, а ѡдъ воды мокроту“. Читаемо червакъ точить дерево. Беть вѣ сѣмъ збѡрнику такожь „Лѣтописецъ вѣ кратыцѣ“, де згадує ся про цѣсарѣвъ римскихъ. Крѡмъ такои мѣшанины вѣ выборѣ предмету зустрѣчаемо тутъ такожь календарь, вѣ котрѡмъ при-писує ся дѣтетика, се-бѣ то способъ житя. Примѣромъ сказано тамъ, чтобы вѣ мѣсяци мартѣ солодко ѣсти и пити, чтобы вѣ цѣвѣтню не ѣсти рѣпы а поросяти вѣ маю; ѡдтакъ радить незвѣстнй намъ по имени грамотѣй, чтобы вѣ червню о годинѣ другѡй напитись троха воды, а чистого вина вѣ сѣчню, чтобы вѣ вересню не ѣсти мо-лока а капуста вѣ грудню, чтобы вѣ падолістѣ не мыти ся часто и т. д. Вѣ сѣмъ Изборнику находять ся такожь рисунки: одинѣмъ образокъ представляє князя Святослава зъ женою и пятьма сынами. Се мають бути вѣрнй портреты княжон родины.

Той дякъ Іоаннъ зладивъ вѣ 1076. р. для того-самого великого князя другй Изборникъ, переписавши его зъ декотрыми змѣнами изъ Изборника болгарского.¹⁾ Статьѣ, що вѣ нѣмъ находять ся, суть переважно змѣ-сту духовного; н. пр. *О чтеніи книгъ, Наказаніе богатымъ, Поученіе въ правой вѣрѣ, Поученія дѣтямъ* и и. Бачимо тутъ такожь коротку парафразу деякихъ уступѡвъ изъ св. письма. Сей-то другй Изборникъ Святослава зая-вивъ великй впливъ на нашу стародавну литературу. И такъ статья *Поученія дѣтямъ* була основою того по-ученія, яке для своихъ дѣтей написавъ Володимиръ Мо-номахъ.

Языкъ обохъ Изборникѡвъ вѣ основѣ своѣй есть старословѣнскй, с. е. той языкъ, котрымъ корысгува-лись славянскй апостолы Кирилъ и Методій. Тѣлько руска правопись перемагає вѣ великѡй части правопись старословѣнску, та й денекуды зустрѣчають ся формы рускй.

2. Патерикъ печерскій.²⁾ Сей памятникъ есть збѡр-никомъ житій черцѣвъ святыхъ печерского монастыря. Зачаткомъ своимъ ѡдносить ся ѡнъ до вѣку XII. и XIII. Основою бо его служить оповѣдане лѣтописца Нестора про першихъ печерскихъ святыхъ, примѣромъ про Тео-досія, вразъ зъ письмами Симона и Поликарпа.

Симонъ бувъ спершу печерскимъ монахомъ, а ѡдъ 1215—1226 р. епископомъ Володимирскимъ и Суздаль-скимъ. інъ написавъ письмо („посланіе“) ко Поликарпу вѣ той цѣли, чтобы упѡмнути и навчити молодого сего черця. Поликарпъ бо вступивъ вѣ печерскй монастырь безъ внутрѣшнього званя, и бувъ гордовитымъ та непо-сидочимъ. Княгиня Верхуслава, жена Ростислава Рю-риковича, бажала видѣти его епископомъ и вѣ сѣй справѣ не щадила заходѡвъ та грошей. Коли про се дѡзнавъ ся Симонъ, протививъ ся ѡнъ чи-мало такимъ забаганкамъ. Саме-тогдѣ вернувъ ся Поликарпъ до Кієва зъ одного

¹⁾ „Историческая Христоматія церковно-славянскаго и дре-вне-русскаго языковъ“. Сочинено Ѳ. Буславымъ. Москва 1861; стор. 289—299.

²⁾ „Исслѣдованія о Патерикѣ печерскомъ, Кубарева, Жур-наль министерства народн. просвѣщенія“. С. Петерб. 1838. Нр. 10. Рукопись Патерика находить ся вѣ бібліотѣцѣ университету Львѡвского, Нр. 1. D. 11.

монастыря, де бувъ игуменомъ, и ставъ падькати за для самоты въ житю чернецѣмъ; ѡдтакъ въ писемъ своихъ выкрывъ Симону свою неохоту до скучного житя въ монастырѣ. Тогдѣ Симонъ ѡдповѣвъ Поликарпови своимъ писемомъ, и потѣшаючи его старавъ ся погодити его зѣ смирною жизнію чернецою. До сего письма долучивъ Симонъ еще житєписи декотрыхъ печерскихъ святыхъ и такожь *Сказаніе о постройнїи кїевопечерского монастыря*. Поликарпъ услухавъ науки Симона, оставъ ся въ печерскомъ монастырѣ и примиривъ ся зѣ своею долею.

Поликарпъ же написавъ письмо („посланіе“) къ Аквилинови, архимандритови печерского монастыря. Вволюючи волю сего архимандрита Поликарпъ зладивъ (около 1218. р.) житєписи кѣлькохъ печерскихъ святыхъ, хѣснувавшихъ устнымъ переказомъ Симона. Такъ отже на основѣ кѣлькохъ оповѣданъ лѣтописця Нестора и згаданыхъ писемъ Симона та Поликарпа утворивъ ся Патерикъ печерскій.¹⁾ До тыхъ основныхъ житєписей додано ѡбѣла багато иншихъ статей. Мѣжь ними суть и такі, що лишъ посередню звязъ мають зъ первѣстнымъ текстомъ Патерика, н. пр. о хрещеню Славянъ, о перекладѣ св. письма на мову словѣньску, и н. Крѣмъ житєписей суть въ Патерику такожь „посланія“. Уложено же сей рускій памятникъ по взѣрци Патерикѣвъ грецкихъ, якими були именно Патерикъ синайскій и скитскій, звѣстній на Руси въ перекладѣ болгарско-славянскѣмъ. Заходами черцѣвъ ставъ ся Патерикъ печерскій звѣстнымъ и людови неграмотному; се-жь вдѣялось мабути симъ способомъ, що черцѣ розказували одвѣтній легенды въ мовѣ зрозумѣлѣй. Тому-то людъ подлюбивъ тї житєписи и стямивъ собѣ деякі легенды набожній; ба и въ нашихъ часахъ помѣжь людомъ замѣчаемо великій нахилъ до читаня такихъ житєписей, що засновують ся на свѣтоглядѣ чудеснѣмъ.

3. Евангеліе Крїлоскоє або Галицкоє. Се есть найдавнѣйшій памятникъ галицко-рускій изъ 1143. року. Первѣстно находивъ ся ѡнъ въ епископской церквѣ Крїлоскоєй, куды дѣставъ ся мабути изъ Галицкои церкви катедральной. Въ 1576. р. видѣвъ еще се Евангеліе епископъ Львѣвскій Гедеонъ Болобанъ на престолѣ въ церквѣ „столечной“ на Крїлосѣ, и тамъ осталосъ оно до 1679. р., коли перейшло въ посѣдане Сучавского митрополита Досвѣея въ Молдавѣ. Хоча же той митрополитъ хотѣвъ вернути сю дорогоцену книгу катедральной церквѣ въ Крїлосѣ, то однако се его бажане не сповнилось тому, що найшовъ ся якїсь книжный хапуга, котрый завѣзъ сей антиварскій жемчугъ въ Москву. Тамъ придбавъ его собѣ чернецъ „справщикъ“²⁾ Тимошей, а коли ѡнъ умеръ (1699), то Евангеліе Крїлоскоє вразъ зъ иншими грецкими книгами взято въ „печатный двѣръ“, ѡдки наконецъ перейшло въ Московску бібліотеку синоподальну.

Евангеліе Крїлоскоє есть найдавнѣйшою зъ рукописей, звѣстныхъ подъ назвою Тетраевангелія (Четвероевангелія), с. е. евангелія, розложеного пѣсля чотырохъ евангелистѣвъ по порядку главъ. Саме Четвероевангеліе кѣнчить ся на листѣ (картцѣ) 228, и написано въ пятдесяти дняхъ, се-бѣ-то ѡдъ 1. жовтня до

¹⁾ Слово „Патерикъ“ утворено изъ грецкого *πάτερ*. Патерикъ ѡбймає житєписи ѡтцѣвъ.

²⁾ Справщиками звались именно тї грамотѣи, що исправляли книги, переважно церковній, и ѡдтакъ займались ихъ печатанемъ.

19. падолиста 1143. р. Ѡдъ 229. листа починає ся розложено евангелій пѣсля празникѣвъ, а ѡдтакъ ѡдъ 242. листа на сторонѣ оборотной починає ся „мѣсяцословъ“. Рукопись кѣнчить ся статью о евангелистахъ. Всѣхъ листѣвъ есть 260. Друга часть рукописи ѡдъ 229. листа писана пѣзнѣйше, вѣдай въ XIII. або XIV. вѣцѣ. На 1. листѣ Четвероевангелія помѣщено „предѣсловіе святыхъ четырьевангелій“. Заголовки писані въ два стовпцѣ, а самый текстъ въ оденъ стовпець, зъ выемкомъ начатку евангелія ѡдъ Матеея, именно листа 3., писаного, якъ и заголовки, въ два стовпцѣ. Се евангеліе писано болѣшимъ уставомъ на пергаминахъ въ четвертцѣ (4°). (А. Петрушевичъ: „Археологическія находки близъ города Галича“. Вѣстникъ Народного Дома Годъ I, Ч. 8.)

Правописъ сего памятника — руска; деякі граматичній проявы суть тї самы, що замѣчаютъ ся въ говорахъ галицкихъ.

Литература свѣтска.

Коли писателѣ церковній, придержуючись византійскихъ взѣрцѣвъ, списували свои творы въ мертвѣмъ церковно-славянскѣмъ языкѣ, то въ литературѣ свѣтскої неподвижна византійщина трохи оживилась теплымъ духомъ своихъ рѣдныхъ святощѣвъ. Въ писаняхъ сюды належачихъ проявляє ся иногдѣ любовь до Руси и замѣчаютъ ся слѣды впливу устной людовой словесности. Правда, що языкъ сихъ творѣвъ въ основѣ своей есть церковно-славянскій, але-жь ѡнъ прикрашує ся часто словами, формами и зворотами мовы живої. Такъ отже тї памятники литературы свѣтскої стались жереломъ для выученя языка старорусского, котрый у головныхъ формахъ ѡдъ теперѣшнього языка живучого не багато рѣзнитъ ся. А вже-жь и тї зачатки словесности свѣтскої не могли розвинутись, тому-що пошесть татарска була справдѣ зморюю для всякого змаганя тогдѣшньої Руси.

Збѣрники, лѣтописи та инші памятники.

1. Правда Русская.

Се есть найдавнѣйшій памятникъ руского права карного и цивильного. Въ засновку своимъ приписує ся ѡнъ князеви Ярославви Володимировичу, котрый въ першѣй половинѣ вѣку XI. надавъ Правду Новгородцямъ. Довѣдуємо ся зъ лѣтописи, що Ярославъ, князь Новгородскій, по смерти отца своего Володимира, великого князя Кїевского, добивавъ ся до наслѣдства на тронѣ батькѣвскѣмъ противъ океянного Святополка. Новгородцѣ помогли ему тогдѣ своею дружиною, с. е. охотниками воинскими, и ѡдтакъ осѣвъ ѡнъ на княжѣмъ стѣльци въ Кїевѣ. Коли-жь Ярославъ небакомъ утративъ сей тронъ, и въ бѣдѣ своей за море втѣкати хотѣвъ, то не пустили его Новгородцѣ, збѣрали богато дружины, та допомогли своему князеви, изъ-за чого ѡнъ Святополка зновъ поборовъ и вже безъ перелоны занявъ тронъ Кїевскій. Тогдѣ нагородивъ Ярославъ своихъ воѣвникѣвъ, особливо-жь вѣрныхъ Новгородцѣвъ. Старшимъ въ дружинѣ, взятой зъ иншихъ городѣвъ, давъ по 10 гривень,¹⁾ а каждому простому воѣвникови по

¹⁾ Гривна була первѣстно вагова единица, а ѡдтакъ стала монетною единицею въ родѣ англійского фунта штерлинговъ. Навпередъ гривна рѣвнялась фунтови ваги, ѡдѣсла вмѣнилась и значила окодо пѣвъ фунта; гривна-жь кунъ була меншою ѡдъ гривны сѣбѣла, по-за-якъ майже 7 гривень кунъ складало одну гривну сѣбѣла. Одной гривнѣ шѣ-до вартости рѣвнялись: 20 ногать або 50 рѣзаней.

одной гривни, а из Новгородцев одержав каждый по 10 гривен. Также дав им Ярослав Правду, чтоб именно в судебных делах усунуто всяку самоволю и несправедливость. Познейше заведено Правду Руску також в Киев и в иных городах и законы еи стались обовязующими для всей земли Руской.

Правда Руска, звана також „Судомъ Ярослава Володимировича“, в основѣ своей есть зборникомъ правъ, що ихъ давъ Ярослав Новгородцямъ; але-жь сю первѣтну Правду доповнили наследники его Ияславъ, Святославъ и Всеволодъ, а опѣсля довершивъ еѣ Володимиръ Мономахъ, — ба, Правда Руска представляе ся правомъ рускимъ въ розвою своемъ аж до вѣку XIII. Она являе ся тымъ цѣннѣйшимъ памятникомъ, що есть найдавнѣйшимъ мѣжъ зборниками правъ народовъ славянскихъ. Такъ законъ Винодольскій у колишнихъ громадахъ далматинскихъ писаный бувъ 1280. р.; „Законникъ“ сербского царя Стефана Душана (1336—1355) односитъ ся до половины вѣку XIV, — найдавнѣйшій права чешскій зложенъ въ вѣцѣ XIV, а права польскій въ половинѣ вѣку XVI.

Правда наша основуе ся въ большѣй части на звичаяхъ и обычаяхъ давныхъ часѣвъ, коли-то Славяне не мали еще князѣвъ, та каждый рѣдъ слухавъ лише головы, с. е. найстаршого. Князѣ, хочъ чужі, муѣли вживатись въ права и звичаѣ народу руского. Правъ цѣлкомъ чужихъ не могли бы они вводити, бо такі не були бы приймали ся на земли руской.

I. Постановы права карного.

1. *Кровава мѣсть* (пѣмѣта) была призволена закономъ. Право власной пѣмѣты уважалось одъ поконовѣчныхъ часѣвъ правомъ родинѣ, жиучихъ ладомъ патриархальнымъ; про-те и въ стародавній Руси те право при уложеною постійныхъ законѣвъ заняло перше мѣсце. Ярославъ не придумавъ тутъ нѣчого нового; онъ втягнувъ лишь давній звичай славянскій помѣжъ свои постановы правнй. Сей князь только ограничивъ трохи те право пѣмѣты, по-за-якъ лише крѣвникамъ вольно было мститись за убійство. Въ случаю убійства мѣгъ отже мститись братъ за брата, сынъ за отца, отецъ за сына. Коли-жь не було мстителя въ родинѣ, то убійця плативъ князеви грошеву кару, що звалась *виурою*. Тая вира была тымъ больша, чимъ знаменитшій бувъ убитый чоловѣкъ. И такъ за вбитого боярина треба було платити двѣину виру, с. е. 80 гривенъ, а за звичайного свободного чоловѣка („людяна“) лише просту виру, або 40 гривенъ.

Вира належалась князеви и тогдѣ, коли убійця скрывъ ся. Только въ такѣмъ случаю плативъ виру цѣлый округъ, въ котрѣмъ довершилось убійство. Такій округъ звавъ ся *вервь*,¹⁾ а кара грошева заплачена цѣлымъ округомъ мала назву загальною або *дикой виры*. Вервь не платила тогдѣ, коли найдено въ нѣй только кости, що були доказомъ давного убійства, — не платила й за мерця, котрого нѣхто не знавъ.

Право власной пѣмѣты усунули сыны Ярослава Мудрого. По его смерти зобрались они вразъ зъ дружиною и кару пѣмѣты перемѣняли на кару грошеву. Такъ отже сей институтъ кровавой мести переживъ ся, та только слѣды его бачимо въ дальшѣмъ уступѣ про ушко-

¹⁾ *Вервь* значить „верѣвка“, „мотузъ“, „шнуръ“. Тогдѣшній округъ въ границахъ своихъ вымѣрювавъ ся вѣдай шнуромъ.

джене тѣла, (де можъ було мститись шкѣдникови безкарно), и въ уступѣ про злочинство явной крадежи.

Правда Руска робить рѣзняцю межъ *розбоемъ* а *убійствомъ* въ сварни або въ гнѣвѣ. За розбойника люде не платили нѣчого, але отдавали его зъ женою и зъ дѣтьми князеви на *потокъ*, се-бѣ-то на выгнане зъ рѣдного краю, а дѣмъ его на конфискату. Въ чужину выганяли такожъ того, що подпаливъ хату або гумно другого, а крѣмъ того такій шкѣдникъ муѣвъ еще заплатити за втрату, вчинену пожаромъ.

2. За всяку *тѣлесну шкоду* можъ було самому выplatитись. Дотычна кара была тымъ больша, чимъ больше была нарушена честь чоловѣка. Такъ той, що другому въ сварни одрубавъ палець, плативъ лише 3 гривны, коли-жь вдаривъ батономъ або рукоятію меча, коли вымыкавъ другому вусъ або бороду, то плативъ 12 гривенъ. Якъ хто не мѣгъ мститись, то бравъ собѣ нагороду въ грошахъ и плату для лѣкаря. Иногда виноватець плативъ князеви кару, що звалась *продажею*.

3. Въ случаю *крадежи* была така установа, що злодѣй муѣвъ звернути рѣчь украдену и заплатити одвѣтну суму грошей за обиду; только коновода (злодѣя кѣвского) громада выдавала князеви на *потокъ*, се-бѣ-то на выгнане зъ рѣдного краю. — Злодѣя, схопленого саметогдѣ, коли кравъ, можъ було вбити, подобно якъ у Римлянъ при „furtum manifestum“.

Коли окраденый объявляе сейчасъ про свою втрату передъ людьми на торгу, то ѣдшукавши свое майно мавъ право взяти его, у кого найшовъ, безъ всякихъ перепонъ; — той же, у кого найдено чужу рѣчь бувъ приневоленный заплатити властивцеви за обиду, а князеви продажу або кару грошеву. Коли-жь окраденый не звѣстивъ про свою шкоду на торгу, а побачивъ свое майно у кого-небудь другого, то не мѣгъ сказати ему: *се мое*, — але муѣвъ вести его на *сводъ*, що бы онъ доказавъ, де взявъ рѣчь чужу. *Сводъ* (с. е. звѣдене обохъ сторѣнъ) ѣдбувавъ ся по цѣломъ селѣ або мѣстѣ; коли-жь переступлено границу оселѣ, то сводъ останавливае ся на третѣй особѣ, котра заплатила позываючому грѣшми, а сама брала тую чужу рѣчь и дальше доходила злодѣя. Коли отже треба було ѣдшукати невѣльника украденного, то сводъ ишовъ только до третого позваного, котрый позываючому ѣдавъ своего невѣльника замѣць украденного, а самъ занявъ ся допытыванемъ властивого злодѣя.

Коли господаръ замѣтивъ крадѣжь, а злодѣй вже бувъ втѣкъ, то зъ свѣдками и чужими людьми мѣгъ гнатись за слѣдами злодѣя. Если слѣдъ привѣвъ ихъ до якого села, а люде села не ѣдвели ѣдъ себе слѣду куды инде, то муѣли платити цѣну рѣчи украденной и продажу князеви; коли-жь слѣдъ шезъ на шляху, де не было нѣ людей, нѣ хатъ, то нѣхто не плативъ.

4. *Правда* (дослѣдъ sprawy) ѣдбувалась ось-такъ: Той, що дѣзнавъ яконсь обиды, муѣвъ у своей справѣ представити свѣдѣкъ; — але явнй знаки ѣдъ бѣйки, якъ синяцѣ, раны, уважалась свѣдоцтвомъ достаточнымъ. Навпередъ допытывано, хто першій почавъ бити ся, а ѣдтакъ той, що бѣйку выкликавъ, плативъ кару. Если-жь пришовъ жалуватись чоловѣкъ зъ синцями и знаками ѣдъ бѣятики, а свѣдки доказали, що онъ самъ почавъ бити ся, то онъ нѣчого не дѣстававъ ѣдъ противника, але й самъ не плативъ: синяцѣ и раны были для него заплакою.

Свѣдкомъ муѣвъ бути чоловѣкъ свободный. Той,

що позывавъ другого, звавъ ся *истецъ*. Онъ мѣгъ поставити свѣдкомъ и холопа (невѣдливика), але въ такѣмъ случаю, если позванный перебувъ пробу желѣзну и нею оправдавъ ся, позывающій плативъ ему кару за те, що покликывавъ ся на свѣдоцтво холопа.

Проба желѣзна одбывалась симъ способомъ, що позваному приказано брати розпалене желѣзо въ руки, або ступати на те-жь ногами босыми. Якъ отже выдержавъ онъ тую пробу мужно, то вважавъ ся безвиннымъ. Пробѣ желѣзній муеѣвъ поддатися позванный о убійство, наколи не можъ було найти свѣдка. Того-жь допыту уживано такожъ при винѣ о крадѣжѣ, если вже не було рѣчи вкраденои, и если цѣна ея была не менша одъ пѣвъ гривны золота. Если-жь украдена рѣчь была меньше вартѣвна, то уживано пробы водою. Позваному приказано тогдѣ скочити въ глубѣнь. Якъ въ водѣ не напудивъ ся и якъ не поринавъ, то вважавъ ся такожъ безвиннымъ. Звычай допытувати желѣзомъ и водою истнувавъ на Руси одъ часѣвъ покоивѣчныхъ и мѣгъ бути праславянскимъ, тому-що такожъ у иншихъ народѣвъ славянскихъ, якъ у Чехѣвъ и Сербѣвъ, такій допыты неразъ уживались.

До переведеня sprawy судовои служили *вирники*.¹⁾ Се були судѣ переважно карнї (криминальнї), що вѣдали звичайно на мѣсецѣ вдѣяного злочинства и тамъ справу розсуджували. Они не мали постѣйнои платнѣ, лише брали за судѣ добрый грошѣ одъ обвиненыхъ, по-за-якъ имъ принадала часть виры. Крѣмъ того брали грошѣ на дорогу и всѣлякї дары на той часѣ, що въ нѣмъ судили справу. Дары тї звались „поклоны вирнїи“. Приношено вирникамъ грошѣ и дары въ натурѣ: солодъ, овцѣ, курки, сырѣ, свѣ, и т. и. И такъ Правда Ярославова приписуе, чтобы вирякови и его помѣчникови давати на недѣлю 7 ведеръ солоду, такожъ барана и 7 хлѣбѣвъ, одтакъ на день по двое курокъ и т. д. — Вирникови давано до помочи отрокѣвъ и метельникѣвъ; се були низшї урядники въ родѣ нынѣшнихъ писарѣвъ судовыхъ и секвестраторѣвъ.

II. Постановы Права цивильного.

Большою частею Правды суть постановы права карного. До права цивильного належать именно постановы про наслѣдство и про довжнникѣвъ; але и тутъ не обійшлося безъ деякихъ постановѣ карныхъ.

1. Правда не знае тестаментѣвъ письменныхъ; завѣщаня устнї мають силу правну. Коли вмеръ простый человекъ вольный („смердъ“) а не було у него сынѣвъ, то майно его переходило на князя; якъ же лишались дочки, то належалась имъ часть майна, яку назначивъ князь; если-жь дочки были замужнї, то не одержали нѣякой части. Коли вмеръ бояринъ, то майно его не переходило на князя и якъ не було въ него сынѣвъ, брали дочки спадщину батькѣвску. Майно же простого человекъ шло на князя за-для того, що князь Рюриковичъ замѣнивъ для смерда голову роду. — Якъ отецъ умеръ „безъ ряда“ (безъ тестаменту), майно переходило на всѣхъ сынѣвъ, котрї давали часть на его душу; двѣрь батька лишавъ ся при сынѣ наймолодшѣмъ; сестра при братахъ не доставала наслѣдства, але вложена имъ въ обовязокъ, выдати сестру за-мужъ. — Если жена по смерти мужа осталась зъ дѣтьми, то мала право на часть наслѣдства; она могла лишитися по смер-

¹⁾ Судѣ тї звались вирниками тому, що одбирали виру, се-бѣ-то кару грошеву.

ти мужа зъ дѣтьми въ его домѣ. Если она, давши слово, що сидѣти-ме по смерти мужа зъ дѣтьми-недолѣтками, протратила майно ихъ и оддалась за-мужъ, то была приневолена, вылатити дѣтямъ те, що прогайнула. Якъ мати дѣтей-недолѣткѣвъ пошла за-мужъ, то они зъ наслѣдствомъ поступали подъ опѣку найблизшого свояка.

2. Вѣритель позывающї *довжника*, що бувъ виненъ меньше трѣхъ гривенъ, доказывавъ свою вѣрительность присягою. Коли довгъ бувъ выше трѣхъ гривенъ, то треба було свою вѣрительность свѣдками або грамотами доказувати, а де не було нѣ свѣдкѣвъ, нѣ грамотъ, тамъ вѣритель програвъ процѣсъ.

Важными суть приписы о процентѣ и лихвѣ. Лихва бо была тогдѣ дуже закоренилась на Руси. Позычано не только грошѣ, але и збѣже та иншї рѣчи, и одтакъ оддавано предметы того-самого роду, якїй позычено. Процентъ за позыченї грошѣ звавъ ся *рѣзъ*, а надатокъ збѣжа называно *присогъ* (присыпъ). Именно проценты грошеви были высоки, по-за-якъ выносили 50—100%. Хоча же опѣсля Володимиръ Мономахъ обмеживъ трѣхи таку лихву, то все-таки 50% лишилось.

Щѣ-до позычки, находимо въ Правдѣ Руской слѣды римского „*foenus nauticum*“. Если купецъ позычивъ у кого грошѣ и въ дорогѣ стративъ ихъ случаемъ нещаснымъ, примѣромъ тымъ-що корабель его затопивъ ся, або що въ дорогѣ розбѣйники одобрали ему товаръ, то до заплаченя довгу не можъ було его присилувати.

Въ загалѣ купцѣ корыстувались охороною закона. И такъ до свѣдоцтва, для доказаня якогось чину, вымагало право звичайно 7 свѣдкѣвъ, а одъ купцѣвъ, се-бѣ-то одъ чужинцѣвъ, лише 2 свѣдки. Чужинцевя бо не такъ легко було найти свѣдка, якъ Русинѣвъ, и протѣ чужинець неразъ не мѣгъ бы перевести доказу.

За великї довги продавано человекъ, а цѣну, придбану зъ такой продажи, оддавано вѣрителеви. Симъ дѣломъ человекъ вольный ставъ ся невольникомъ. Въ загалѣ кары были тогдѣ на Руси дуже великї, такъ що рѣдко хто бувъ въ силѣ ихъ заплатити, по-за-якъ грошей въ тѣмъ часѣ не было багато. Се было справдѣ великою карою, коли виноватый, втративши свою волю, переходивъ зъ родиною въ станъ низшїй.

3. Правда Руска дѣлае про домашне *газдовство* и *рѣдничтво* и зберегае майно не только боярина, але и смерда, вызначаючи одвѣтнї кары за нарушене чужой власности. А вже-жь Правда не згадуе нѣчого про справы житя подружного, про односины мужа до жены и протакѣ инше. Такї справы належали подъ судѣ духовный, котрый въ рѣшаню ихъ корыстывавъ ся иншими законами. Тї-жь законы списано въ Кормчѣи книзѣ, що була перекладомъ грецкого Номоканона. Только-жь въ тѣи руской редакци чужого законника вдѣяно деякї змѣны, одвѣтно до потребъ народу руского.

Зборникъ сей зберѣгъ ся въ кѣлькохъ редакцияхъ, то больше то меньше повныхъ. Ученї мужѣ уважають першї 17 статей творомъ часѣвъ Ярослава и зовуть ихъ текстомъ короткимъ; однако не можна заперечити, що мабутъ и деякї зъ послѣдующихъ статей односятъ ся до Ярослава.

Выдана Правда Руской. Правду найшовъ В. П. Татищевъ въ лѣтописѣ Новгородскѣмъ, що односитъ ся мабутъ ко вѣку XV. Выдавъ же еѣ А. Л. Шлецеръ 1767. р. въ Петербурзѣ. Опѣсля Татищевъ выдавъ Правду зъ поисненями 1786. р. въ Петербурзѣ въ I. части „Продолженя

древней росс. Вивлюнки⁴, а въ III. томѣ того-жъ зборника явилось выдане сего памятника посли рукописи Кормчей книги. Четверте выдане зладивъ Болтинъ 1792. р. въ Петербурзѣ; онъ пояснивъ деклі слова та реченя и переложивъ текстъ старорускій на мову російську. Одаткъ выдавъ Правду К. Калайдовичъ въ зборнику „Рускія Достопамятности, издаваемаыя обществомъ исторіи и древностей російскихъ“. (Часть I. Москва, 1815, стор. 17—58). Калайдовичъ корыстувавъ ся найдавнѣйшою рукописею, котру одкрывъ историкъ Н. Карамзинъ въ Синодальной Коричной книзѣ, списанной около 1280. р.

Изъ познѣйшихъ выданъ наводимо отъ-ей:

а) „Prawda ruska czyli prawa wielkiego księcia Jarosława Władymirowicza.“ — Przez J. B. Rakowieckiego, królewskiego Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk Członka. Tom I. II. Warszawa 1820. 1822. 4°.

б) „Das älteste Recht der Russen in seiner geschichtlichen Entwicklung dargestellt von J. Ph. G. Ewers, Professor an der Universität in Dorpat. Dorpat und Hamburg. 1826. 8°.“

в) Текстъ Русской Правды на основаніи четырехъ списковъ разныхъ редакцій, издавъ Н. Калачовъ. Москва 1847. 8°.

Статьи и замѣтки поясняющіи Правду Руску находятъ ся: а) въ исторіи Н. Карамзина („Исторія государства російскаго“. Изданіе пятое. Книга I., томъ II., глава III., стор. 26—38; и Примѣчанія стор. 29—43); б) въ исторіи Сергѣя Соловьева (Исторія Россіи съ древнѣйшихъ временъ. Томъ I. Изданіе пятое. Москва 1874; стор. 233—244).

Порѣви. статью дра Костя Левицкаго въ „Зорѣ“ проф. Партыцкого, рочи. III., ч. 5. 6. н. з. „Правда Руска яко першій зборникъ правъ рускихъ“.

(Дальше буде.)

МАРКІАНЪ ШАШКЕВИЧЪ.

(Кѣлька словъ о его значеню. Читано въ Хоростковѣ, подчасъ вандроваки академ. милолюбиви 1885 р.)

(Дальше.)

V. Пошир сѣй животворной дѣяльности середь молодѣжи не запедбуе Маркіанъ праць литературныхъ и научныхъ. Онъ займаея усилюю „общесловенскою литературою, особливо филологію“ (якъ посвѣдчае Вагилевичъ), „робитъ надъ словаремъ этимологичнымъ церковно-словенского языка“, задумуючи словарь сей „покласти яко подвалину всѣхъ своихъ языкословныхъ работъ“; опѣлая, видячи, що его здоровье було до такой трудной, неперестанной праць за слабе, „збирае матеріялы до исторіи навернення Словенъ до вѣры христіаньскои“ (якъ се посвѣдчае Головацкій). Онъ переводить сербскій народній пѣснь, ческу королеводворску рукописъ и польскій поематъ Гоцинского: „Zamek Kaniowski“.

Для доновненя образу сего части дѣяльности Шашкевича наводимо ще его поезію н. з. „Згадка“; згадують ся ту всѣ племена словянскіи, всѣ важнѣйшіи историчніи спомини словянскои старини: „Заспѣваю що минуло, передвѣцкій згану часть, якъ весело колись було, якъ то сумно нынѣ въ насъ“. Наведеній слова ще и для того важніи и цѣкавіи, бо були одною зъ причинъ конфискации „Русалки“. Русеній цензоръ узнавъ за рѣчь небезпечну говорити, що у насъ нынѣ сумно. Згадка кѣпчить ся словами: „Щастье, гараздъ сподѣ могила гомономъ лишь залѣтатъ, якъ Славяне колись жили, журна думка лишь згадатъ. Изъ Русина широй груди въ по б р а т и м ѣ й летитъ край, по б р а т и м ѣ де суть люди: по за Волгу, за Дунай!“

Сей напрямъ думокъ и дѣяльности Шашкевича доказуе, що онъ старавъ ся позыскати якусь ширшу, тревалу, спѣльну загальнословянску подставу до дальшой праць. Але немешне одъ словянскои исторіи и филологіи займають его рѣдна исто-

ри, филологія и этнографія, хоть и ту, дакуючи непригоднымъ обставинамъ и короткому житю поета, все кѣпчилось болѣше на замѣрахъ, приготованыхъ и початкахъ, нѣжъ на реальныхъ результатахъ. Але и тѣ невыкѣпченіи, дорывковій праць незвычайно важніи, вже для того, бо доказують, що Шашкевичъ и въ томъ зглядѣ добре знавъ, и другимъ показувавъ, що и якъ треба робити, а по друге для того, що тѣ его праць и теперь ще можуть намъ послужити въ многѣмъ сказѣвками. Для невыданого альманаха „Зоря“ приготовляе Шашкевичъ біографію нашего гетьмана Богдана Хмельницкаго, до котрой мавъ бути доданий также и портретъ сего гетьмана. Уже самъ выборъ предмету зъ часѣвъ кровавой, розпучливой боротьбы Русеи-Украины противъ шляхетскои самоволѣ дуже характеристичный. Тыхъ самыхъ часѣвъ дотыкае ще и рукописный урывокъ, писаный рукою Шашкевича, н. з. „О Запорожцяхъ и ихъ Сѣчи“, а въ поезіи: „Погоня“ розказана погоня козака за Татариномъ, порыванымъ сестрицю козака. До давнѣйшого часу односить ся историчный стихъ: „Болеславъ Кривоустый подъ Галичемъ“ (передъ 750-ма лѣтами), зъ котрого дещо наводимо: „Гей, хто Русенъ за ратище, въ крѣпкій руки мечъ ясный, шпарка стрѣла най засвище, гордый Ляше день не твой... Радѣсть, радѣсть Галичане, не загоститъ болѣше врагъ; греми Днѣстре, шуми Сяне, не прискаче вовкомъ Ляхъ“. Въ Шашкевичевѣй „Русалкѣ“ найшла помѣщене одна руска грамота исторична, мабуть перша, выдана у насъ печатно. Займаея также Шашкевичъ переводомъ старорусского поетичного памятника: „Слово о полку Игоревѣмъ“. Що працовавъ онъ также надъ рѣдною мовою, докажемъ сего его „Передсловѣ“ до „Русалки“, де згадуе о правилахъ, котрыхъ придержувавъ въ правописи „Русалки“. Участь Шашкевича въ выданю зборника рускихъ и польскихъ народныхъ пѣсенъ Полякомъ Залескимъ (Вацлавъ зъ Олеска) и помѣщенный въ „Русалкѣ“ зборничокъ народныхъ пѣсенъ, свѣдчать наконецъ, що Шашкевичъ займаея также этнографичными працами.

А не треба забувати, що Шашкевичъ бувъ яко поетъ не зовсѣмъ способный до строго науковои праць, що всѣмъ тымъ займаея вже на шкѣльной лавцѣ, що журба о прожитокъ, рѣдинній нещастя, слабе здоровье, — горе и убожество, — дуже спнижали, коли не цѣлкомъ унеможливили безперерывну, серіозну працю...

Колѣжь усѣ словянскій письменства, творы всѣхъ словянскихъ ученыхъ и писателѣвъ живо займали Шашкевича, до безперечно наиболѣше займали его письменніи творы руско-украинскіи, творы руско-украинскихъ писателѣвъ и ученыхъ. Се-жъ и не дивно. Тамте — було вправдѣ „славянске“, „побратиме“, але се-жъ було свое, рѣдне! Въ „передсловѣ“ до Русалки зъ радѣстю згадуе о руско-украинскихъ письменныхъ творахъ: „Зволила добра доля“, каже, „появи ти ся и у насъ зборкамъ народныхъ нашихъ пѣсенъ, и иншимъ хорошимъ и цѣловажнымъ дѣламъ“. А згадуючи: „Енеиду“, перелицьовану „на малоросійскій языкъ“ И. Котляревскимъ, „малоросійскій“ повѣсти Основяненка, зборники народныхъ пѣсенъ: Максимовича, Срезневского, Вацлава зъ Олеска, грамматики: Павлового, Лучка, Левицкого, и творы: Гулака Артемового, Падуры, Гребенки, „и иншихъ“, говорить въ томъ-же „передсловѣ“ дальше: „Е то намъ якъ заране по довгихъ тьмавыхъ почохъ, якъ радѣсть на лицѣ нещасного, коли лутча надѣя перемчить скрѣзь сердце его; сущъ то здоровій, повно-сильный рѣстки, о котрыхъ намъ цѣлою душею дбати, огрѣвати, плекати, и зрощати, докъ подъ крыломъ часу и добрыхъ владувателѣвъ хорошою и крѣпкою засияють величею“.

Пересылаючи о Михайлови Козловскому украинскорускій альманахъ, выданный Гребнѣнкою н. з. „Ластѣвка“ (передъ 44. роками) и зборникъ пѣсенъ выданный Амвросіемъ Могилою (передъ 46. роками), пише до него а разомъ и до всей его родини въ листѣ: „Рѣдній любезенькій! Несе ся до вась мон миленькій, шпарка „Ластѣвка“. Ой ластѣвка жъ то, ластѣвка! такой ще ниhto зъ роду не бачивъ, бо не то ино, що гарно выпѣвуе, та щебече, та такъ мовъ примовляе, а то ще и на зиму не ховае ся, и все снуеът ся, и все лѣтае, и все выпѣвуе, що забудешъ и бѣду и горе, и смутокъ и журбу, и здаеът ся тобѣ, що завсѣгда весна. — При ластѣвцѣ ступае вагою сановитый, сумный, казавъсь бы старый Могила, и заглядае не такъ якъ ластѣвка весело въ бѣнокца, а ступае подъ землю въ могила, цѣлуе давній по-

рохъ, обнимае кѣсти, а нагорнувши тамъ силы у свои груди гуляе зъ вѣтрами по стѣнахъ, або ворономъ попадъ небеса. Отъ такъ, братчику, потѣшь ся, и поплачь, а небакомъ назадъ ихъ до насъ пришли. Колись може деякій знаишовъ жемчюгъ, що мать наша Русь розронила, захавай, або до насъ передай! всею то разомъ панизане виниши ся великимъ силищомъ намистою для шишъ нышної царицѣ (говорить ту певно о збранню народныхъ пѣсень); а въ приписѣ додае: „Отъ, отъ, бувъ бымъ забувъ; Основяненковыхъ повѣстей другую книжку потѣмъ пришло. Прехороша тамъ Маруся, окаянный пѣнога Ничипѣрь, и таки живѣбѣнкій на патрѣтѣ Салдаты; побачиши самъ небакомъ, коли Ластѣвку и Могила не довго у себе забавляти будешъ, бо они чужі; вже зъ Основяненкомъ довше будешъ балакавъ“. А переслаючи „побратимови“ Устияновичеві пѣснѣ украинскій, пише до него стихомъ: „Отъ такъ Николаю украинскій брлата и веселить душу, и сердце загрѣваютъ; отъ такъ, Николаю рускій соколята, то въ голосъ, то съ тиха, матери сѣваютъ. Ажъ мило згадати, якъ то сердце бѣеть ся, коли зъ Украины руская пѣсенка такъ мило, солодко околомъ сердца вѣеть ся, якъ коло милого дѣвка русявенка: Такъ го обнимае, такъ до себе тисне, пригортае и любуе, и голубить и цѣлуе, и плеще и тѣшитъ, и медочкомъ дышитъ, що трохи не скажешъ: пусти мене пѣсне!“ Мимоволѣ пригадуєсь намъ ту, якъ то (около того самого часу) любувався нашъ великій Никола Гоголь народными нашими пѣснями, читаючи ихъ зъ слезами въ очахъ... Якъ горячо любивъ Маркіянъ Шашкевичъ народну поезію, якъ нею пронимався, доказомъ того также все его власній поезіи, въ котрыхъ справедливо замѣтивъ одинъ зъ его товариштѣ „истинне патню нашої народної поезіи рускою“ (Головацкій).*)

Та не менше одъ рѣдного слова, рѣднои пѣснѣ, любивъ Маркіянъ Шашкевичъ и свой рѣдній народъ. Займаючися учеными и поетичными працами, нѣколи не спускавъ онъ зъ ока того своего рѣдного, а также нещасного народа. Ту переходимо до найкрасной, найцѣннѣйшой части его дѣяльности, котра сли зъ якого, такъ власне зъ сего згяду на довго позобетане и повинна позобетати для насъ свѣтлымъ взорцемъ до наслѣдуваня. Ся часть дѣяльности Шашкевича есть заразомъ ще однимъ доказомъ его всесторонности, его реального способу думаня попри всѣи поетичности его вроды, его охочести до працѣ, скорой працѣ, безъ надумуваня, де лишь

*) Дуже то тяжко означити трохи докладнѣйше тогдашній поглядъ рѣжныхъ галицко-рускихъ писателѣвъ и патріотѣвъ на одшоеня поодинокихъ словянскихъ племенъ мѣжь собою; вже для того се тяжко, бо тогдашній Русины самі не змогли бѣ були вже тогды въ такихъ справахъ вычерпуючо и рѣшучо высказатися, а якъ неясній поглядъ на сѣ дѣла у декого були, бачимо на пр. зъ того, що авторъ грамматики „der kleinruss. Sprache“ I. Левицкій наводитъ взорцѣ „письменного“ языка „зъ вершевѣ Карамзина“ (якъ вытыкае ему Вагилевичъ въ „Замѣткахъ“), — або зъ того, що Н. Устияновичъ, авторъ написаной чистымъ малорускимъ, народнымъ языкомъ „Слезы на гробѣ Гарасевича“, товаришъ Маркіяна, мѣгъ (ок. 1842) уважати языкъ „Кіевлянина“ малорускимъ, ино „троха твердимъ, книжнимъ“ (якъ намъ се въ розмовѣ додывъ). Се и не дуже дивне, зваживши, що давній „російскій“ языкъ — вытворъ больше спѣльный, та ще и при томъ основаный на церковномъ языкѣ, и майже такъ само рѣжнить ся одъ нынѣшного письменного и неписьменного великоруского языка, якъ и одъ нашего Але-жъ за те годъ згодитися на се, щобъ автора грамматики der kleinruss. Sprache назвати „провѣдникомъ“ російской партіи (въ якомъ небудь часѣ) въ нынѣшномъ змыслѣ. Се анахронизмъ (пор. статью Левицкого въ „Дѣяниці“ 1843); що ино Погодинъ старався розвити у деякихъ нашихъ людей такій свѣдомій поглядъ. Для Шашкевича стало се дѣло одъ разу яснѣ; не написавъ онъ а нѣ одного слова, котре бѣ допускало якась одмѣнне коментоване, и оставъ до кѣнца житя своего однакимъ; если-жъ на пр. згяду въ поезіяхъ про боротьбу зъ Ляхами, а о тяжкихъ борбахъ Украины зъ Россією не згадуе, то причину сего треба бачити передовѣмъ въ томъ, що пановане Польщѣ було въ памяти галицкихъ Русинѣвъ здавна добре записане, а подчасъ коли Шашкевичъ добре знавъ, кому поддавъ Хмельницькій выбивши зъ подѣ Польщѣ, то не буда, на жаль, нѣ ему, нѣ дотеперь ще многимъ, многимъ зъ насъ звѣстна дальша исторія Украины (особливо деякихъ еи земель) одъ часу вызволеня зъ подѣ Польщѣ. — Пригадуємъ ту же се, що сказали мы въ „Лит хроникѣ“ въ Зорѣ м. р. о тогдашнихъ погледахъ на нашъ спѣльный письменный языкъ „одъ Санча по Кіевъ“. Цѣкаве, що Маркіянъ уживъ разъ въ своѣмъ стишкѣ „Погона“ «оромъ: розілавлія (бѣтъ мазею), а въ одномъ зъ найдавнѣйшихъ пѣсень его руки („О Запорожцѣхъ и ихъ Сичи, сконстатували мы въ рукописи: „чъасто козакъ зовецьа“ и „Черкаси походить видъ.“ — Про розвѣи нашої національной идеѣ въ Галичинѣ скажемо ще кѣлька словъ въ слѣдуючомъ ч. „Зорѣ“.

заходила потреба. Уже въ семинаріѣ, въ кружку своихъ товариштѣвъ звертае онъ ихъ увагу на народъ, а на одномъ зъ засѣданъ кружка западае навѣтъ важне рѣшене: *ити въ народъ*, чтобы докладно познати его жите-бутѣ, зъ власного огляду, зъ власныхъ словъ народа, — чтобы збирати матеріялы зъ народныхъ устъ, — чтобы просвѣщати народъ — поки-що — живымъ словомъ.

Въ напечатаной въ „Русалцѣ“ „казцѣ“ п. з. „Олена“ бачимо также горячу прихильность Маркіяна для рѣдного люду. Вельможный старостичъ запрошений на весѣле Семенька зъ Оленою выбираєсь на се весѣле, але толькы по то, щобъ оружною рукою поврвати молоду Олену; перебранный за козацкого бандуриста опрышокъ, бувшій якъ разъ тогды на замку у старостича, щобъ розвѣдати, якъ бы можъ найлекше напасти на замокъ, чуючи одповѣдь старостича на запросини, гнетъ догадавъ о лукавомъ его замѣрѣ, и давъ о пѣмъ знати ватажкови; ватажокъ роздѣлюе опрышкѣвъ на двѣ части; одна часть нападае на замокъ, коли тымчасомъ друга приходить якъ разъ въ пору на весѣле, щобъ одобрати зухвалому магнатови-старостичови молоду Олену. „Потанцюємъ зъ грабителями, вражими сынами“, каже ватажокъ выдаючи свои розказы, а оддаючи Семенькови одданцю, не приймае его щирыхъ запросинъ на весѣле, — не приймае за щасливу оборону молодои пары противъ насилія „грабительствѣ“ нѣякои заплаты. „Олена“ написана того самого часу, що Шевченкова „Катерина“.

Видячи великій недостатокъ книжокъ учебныхъ для народа, и не мавши на кого здати ся, написавъ Шашкевичъ самъ „читанку“, книжку до читаня для народныхъ рускихъ училищъ. Якъ потрібна була ся читанка, якъ добре она уложена, доказомъ може послужити вже се, що вышла и розбѣйшлась (уже по смерти поэта) 2-ма накладями, разомъ въ 6000-ахъ примѣрниковъ, а теперь вже повий еи примѣрники числятъ ся до библиографическихъ рѣдкостей. Хто знае тогдашний недостатокъ не то добрыхъ, але якихъ небудь учебникѣвъ для народныхъ шкѣлъ, хто знае якъ то тяжко написати добрый учебникъ, хто знае, що и Тарасъ Шевченко займався выданемъ „граматки“ (букваря) для народа (и то подѣ конецъ житя), сей зможе належито оцѣнити „Читанку“ Шашкевича.

Не менше важна и друга его праця назначена для простого народа, его „перевѣдъ евангелія“, писаный въ послѣднемъ роцѣ житя. Найлѣпшій нашій писательскій силы трудился надъ переводомъ письма св.; вже се доказує, якъ потрібный такой переводъ. На жаль, не судилось Шашкевичеви докончити сен своен працѣ. Належить ще згадати проповѣди Шашкевича для народа, котрыхъ кѣлька заховалось въ рукописи, зъ котрыхъ также ясно выглядаетъ добре, мягке, любяче сердце поэта, а котры заразомъ належать безперечно до найкраснихъ проповѣдей, якы у насъ были написаны. (Конецъ буде.)

О Д Ъ Р Е Д А К Ц И И.

Въ справѣ конфискации 2-го числа „Зорѣ“ достали мы зъ ц. к. суду краснаго слѣдуюче рѣшене: Cz. 2167. Do Redakcyi czasopisy „Zorja“ na ruku otwiczalnogo redaktora hosp. Dra Omeliana Kałytownskoho wo Lwowi.

W Imeny Jeho Welyczestwa Cisarja!

C. k. Sud krajewyj dla spraw karnych ryszyl na podstawie §. 489 i 493 post. kar. i §. 37 ust. pras. szczo soderzanie artykulu umiszczzenoho w N. 2. czasopisy „Zorja“ z dnia 15/27 Sieznia 1886 pod napisom „Narodnist—Sławianstwo—Ruś w ustupi 11. 12. 13. i 14. dalsze 20. 21. 22. 23. i 24. mistyt w sobi znamena zloczynstwa z §. 65. ust. a zak. kar. i prowyny z §. 302 zak. karn. — protoje opravdana jest zariadzena czerez c. k. Prokuratora derzawnoho konfiskata toj czasopisy. Wslidstwije toho ruzhenia zbroronene jest dalsze rozprostoronjenje toho artykulu a zabranjy naklad maje buty znyszczenyj. — Powody: Soderzaniem powyższcho artykulu w ustupach wyminenych usylujet autor pobudyty do pohardy i nenawysty protiv administracyi derzawnoj do neprzyjazny protiv polskoj narodowosty. Lwiv dnia 5 lutoho 1886. Poglies.

Слѣдуюче число „Зорѣ“ выйде въ объемѣ 2½ арнуша и розбѣе ся толькы зголосившимъ ся на рѣкъ бѣжучій Пренумерантамъ.

Одповѣдае за редакцію: Дръ Омелянъ Калитовскій.